

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра міжнародних відносин

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему: «ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄС: НОВІ ВИКЛИКИ ТА
МАЙБУТНЄ»

Виконала: студентка

II року навчання ОР Магістр
групи МВз-2м

спеціальності: 291 «Міжнародні
відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Галань Тетяна Ігорівна

Науковий керівник:

кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри міжнародних
відносин

Стецюк Наталія Миколаївна

Рецензент:

кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри міжнародних
відносин

Дерешук Тетяна Миколаївна

Допущено до захисту

«_____» _____ 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЄС.....	7
1.1. Поняття та етапи розвитку європейської інтеграції	7
1.2. Основні теорії та моделі регіональної інтеграції.....	14
1.3. Інституційна структура та механізми функціонування ЄС.....	18
РОЗДІЛ II НОВІ ВИКЛИКИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЄС У XXI СТОЛІТТІ	28
2.1. Геополітичні та безпекові виклики	28
2.2. Економічні проблеми та перспективи єврозони.....	33
2.3. Соціокультурні та міграційні виклики для європейської єдності	38
РОЗДІЛ III МАЙБУТНЄ ІНТЕГРАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	45
3.1. Трансформація політичних пріоритетів і стратегій розвитку ЄС	45
3.2. Перспективи розширення ЄС: нові кандидати та умови вступу	47
3.3. Україна та інші країни Східного партнерства в інтеграційних процесах	58
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

ВСТУП

Актуальність дослідження. Європейський Союз (ЄС) залишається однією з найбільш значущих політичних та економічних інтеграційних структур у світі, що впливає на глобальні процеси та формує стандарти міжнародної співпраці. У сучасних умовах, позначених швидкими технологічними змінами, зростанням геополітичної напруженості, кризами енергетичної безпеки та соціально-економічними викликами, інтеграційні процеси ЄС стикаються з новими складними завданнями. Сучасні виклики, такі як міграційна криза, економічні наслідки пандемії COVID-19, військові конфлікти та політична турбулентність у сусідніх регіонах, підкреслюють необхідність оцінки ефективності інтеграційних механізмів та прогнозування майбутніх сценаріїв розвитку ЄС. Актуальність роботи також визначається потребою українських та інших державних аналітичних центрів, наукових інституцій і політиків у глибокому розумінні трансформаційних процесів у ЄС, що дозволяє адаптувати національні стратегії розвитку та інтеграції в європейську спільноту. Таким чином, обрана тема є надзвичайно актуальною і має практичне значення для науки, державної політики та міжнародних відносин, оскільки дозволяє всебічно оцінити сучасні інтеграційні процеси ЄС та окреслити їх потенційний розвиток у майбутньому.

Об'єктом дослідження є інтеграційні процеси в Європейському Союзі.

Предметом дослідження є інституційні механізми розвитку інтеграції в межах ЄС.

Метою роботи є аналіз викликів та перспектив інтеграційних процесів ЄС.

Завдання дослідження:

1. Розкрити поняття, теоретичні підходи та етапи розвитку європейської та регіональної інтеграції.
2. Визначити інституційну структуру та механізми функціонування ЄС.

3. Оцінити сучасні геополітичні, безпекові, соціокультурні та міграційні виклики для ЄС.
4. Визначити економічні проблеми та перспективи Єврозони.
5. Обґрунтувати трансформацію політичних пріоритетів і стратегій розвитку ЄС.
6. Проаналізувати перспективи розширення ЄС та місце України і країн Східного партнерства в інтеграційних процесах.

Методи дослідження: аналіз і синтез, дедукція і індукція, класифікація, порівняння, абстрагування, системний підхід, спостереження, історичний, узагальнення.

Наукова новизна магістерської роботи полягає у комплексному аналізі інтеграційних процесів Європейського Союзу з урахуванням сучасних глобальних і регіональних викликів. Дослідження дозволяє систематизувати та оновити дослідження про еволюцію ЄС та трансформацію його політичних, економічних і соціальних механізмів у XXI столітті, а також оцінити нові геополітичні, економічні та соціокультурні чинники, що впливають на процес інтеграції та єдність Союзу. Особливу увагу приділено перспективам розширення ЄС та взаємодії з країнами Східного партнерства, зокрема Україною, що дозволяє визначити потенційні сценарії розвитку інтеграційних процесів та адаптації інституційних механізмів ЄС до нових умов.

Практична значущість роботи проявляється у можливості використання її результатів для підвищення ефективності аналітичної діяльності державних органів, міжнародних організацій та експертних центрів, що займаються європейською політикою. Отримані висновки сприяють розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо адаптації національних стратегій держав Східного партнерства до інтеграційних процесів у ЄС, прогнозуванню потенційних ризиків та визначенню нових можливостей для співпраці.

Інформаційну базу становлять праці з теорій інтеграції, офіційні документи інститутів ЄС, аналітичні матеріали дослідницьких центрів і статистичні звіти.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, основної частини, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЄС

1.1. Поняття та етапи розвитку європейської інтеграції

Інтеграційні процеси є важливими компонентами сучасної світової економіки, які визначають взаємодію між країнами, підприємствами та іншими економічними суб'єктами для досягнення спільних цілей у різних сферах діяльності. В умовах глобалізації, що характеризується зростаючою взаємозалежністю країн, інтеграція стає основним механізмом для забезпечення економічної стабільності та розвитку. Вона має прямий вплив на економічний, соціальний і політичний розвиток як окремих держав, так і міжнародних об'єднань.

Термін «інтеграція» походить від латинського «*integratio*», що в перекладі означає об'єднання розрізнених частин в щось ціле, спільне [36, с.122].

Інтеграція – напрямок процесу розвитку, пов'язаний з об'єднанням в єдине ціле раніше різнорідних частин і елементів [44, с.101].

Кривицька Н.Ю. наводить наступні характеристики інтеграційного процесу, а саме:

- безперервність (здатність інтеграційного процесу бути єдиним ланцюгом різних етапів);
- передбачуваність (можливість управління інтеграційним процесом);
- мінливість (в ході інтеграції відбуваються трансформація, перетворення компонентів, а також поява інтегрованих новоутворень);
- керованість (спроможність реагувати на управлінський вплив і змінювати процес інтеграції);
- послідовність (наявність етапів розвитку, тобто ієрархія інтеграційних процесів);

- універсальність і поліморфічність (інтеграційні зв'язки, які виявляються в різних сферах пізнання та діяльності людини);
- нерівноважність (ймовірність появи альтернативних ситуацій);
- поява нових зв'язків (наявність елементів, які раніше були роз'єднані);
- нерозривний зв'язок процесу та результату, власна логіко-змістовна основа тощо [25, с.132].

Інтеграційні процеси можуть бути класифіковані за кількома основними критеріями: рівень інтеграції, географічні межі та характер співпраці між державами (рис.1.1).

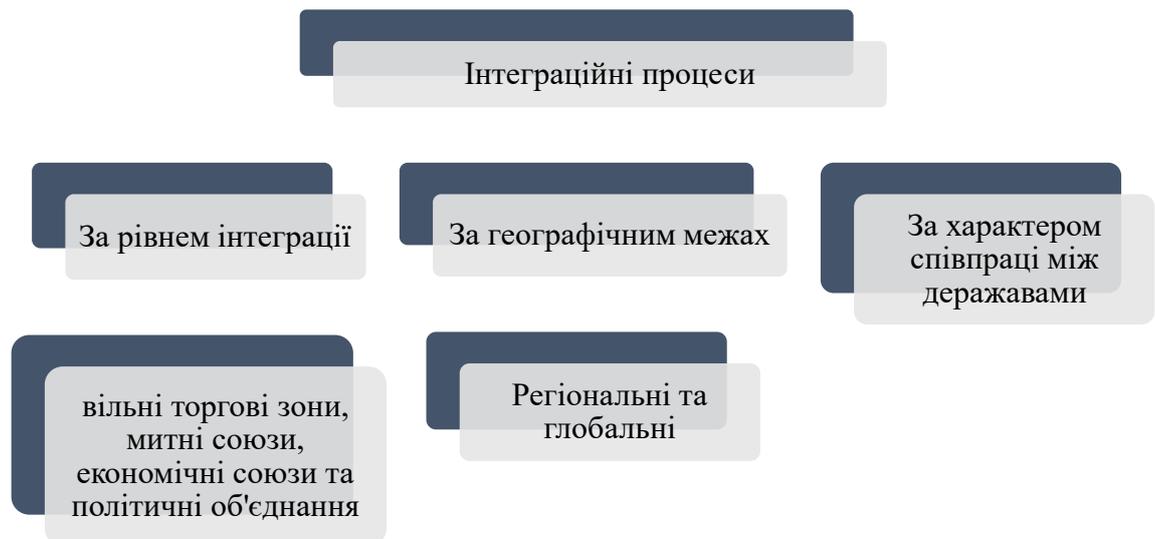

Рис.1.1. Класифікація інтеграційних процесів

Джерело: розроблено автором

Одним з основних критеріїв є рівень інтеграції, який включає різні ступені взаємодії від найменш складних до більш глибоких форм інтеграції. Розрізняють такі основні етапи інтеграції, як вільні торгові зони, митні союзи, економічні союзи та політичні об'єднання. Кожен з цих етапів має свої особливості та впливає на економічний розвиток країн, що є його учасниками.

У табл.1.1 наведено основні етапи інтеграції.

Таблиця 1.1

Етапи розвитку інтеграційних процесів

Етап інтеграції	Основні характеристики	Приклади об'єднань та угод
Вільні торгові зони (ВТЗ)	Зняття торгових бар'єрів для товарів і послуг без створення єдиної митної політики	NAFTA, ЄАСТ
Митні союзи (МС)	Спільний митний простір та зовнішня торгівельна політика, формування єдиного митного кордону	ЄС на ранніх етапах, Меркосур
Економічні союзи (ЕС)	Вільний рух товарів, послуг, капіталу, узгодження макроекономічної політики, створення спільних інститутів	Сучасний ЄС
Політичні союзи	Єдиний політичний простір, спільна зовнішня політика, часткове делегування суверенітету	Сполучені Штати (як приклад федеративного підходу), євроінтеграційні моделі ЄС

Вільні торгові зони (ВТЗ) є найпростішою формою інтеграції, де країни погоджуються зняти бар'єри для торгівлі товарами та послугами, але не мають єдиної митної політики. Прикладом ВТЗ є Північноамериканська зона вільної торгівлі (NAFTA), яка сприяє розвитку торгівлі між США, Канадою та Мексикою, однак кожна з країн зберігає свою митну політику та економічні преференції. Митні союзи (МС) є більш складною формою інтеграції, оскільки вони передбачають створення єдиного митного простору та спільну митну політику серед держав-учасниць. Митний союз – поряд із функціями зони вільної торгівлі проводиться спільна зовнішньоторгівельна політика щодо третіх країн, формується єдиний зовнішній митний кордон [20, с.57]. Прикладом митного союзу є Європейський Союз, де країни-учасниці мають спільну митну політику та єдиний ринок. Економічні союзи (ЕС) є більш глибокою формою інтеграції, де країни не лише забезпечують вільний рух товарів і послуг, але й узгоджують макроекономічну політику, включаючи бюджетну, фінансову та монетарну політику. Такий союз передбачає створення спільних інститутів, які займаються регулюванням економічних процесів у межах союзу. Європейський Союз є яскравим прикладом економічного союзу, оскільки він включає в себе не тільки

економічні, але й політичні та соціальні елементи інтеграції. Політичні союзи є найвищою формою інтеграції, оскільки вони передбачають створення єдиного політичного простору, спільну зовнішню політику, а інколи навіть єдину політичну систему. У таких об'єднаннях країни учасниці поступаються частиною свого суверенітету на користь загальних інститутів, які здійснюють управління певними аспектами економічного та політичного життя.

Розглядаючи періодизацію європейської інтеграції, можна виділити кілька ключових фаз, кожна з яких відображає поступове ускладнення форм співпраці та поглиблення взаємодії між державами. Початковий етап після Другої світової війни характеризувався створенням організацій, спрямованих на економічне відновлення та запобігання військовим конфліктам у Європі. Одним із перших кроків стала Європейська спільнота вугілля та сталі (ЄСВС), заснована у 1951 році країнами Західної Європи. Це об'єднання мало на меті створити спільний ринок для ключових стратегічних ресурсів, що дозволяло контролювати виробництво сталі та вугілля, а отже – забезпечувати економічне відновлення та зменшення ризику військових конфліктів.

Наступний етап інтеграції був пов'язаний із розширенням економічної співпраці та формуванням Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) у 1957 році за Римським договором. Основна мета цієї фази полягала у створенні загального ринку, що передбачав вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили між країнами-учасницями. Створення спільної зовнішньої торговельної політики та координація економічної політики стали ключовими кроками до більш глибокої інтеграції. Важливим результатом цього періоду стало становлення єдиної економічної платформи, яка надала можливість країнам координувати свої економічні дії, знижувати торговельні бар'єри та стимулювати інвестиції.

У наступні десятиліття інтеграційні процеси поглиблювалися, що проявлялося у формуванні митного союзу, єдиного ринку та розвитку спільних інститутів ЄС, які регулюють економічні, соціальні та політичні

питання. Важливим кроком стала макроекономічна координація та узгодження бюджетної, фінансової та монетарної політики, що стало підґрунтям для створення єврозони та введення єдиної валюти – євро. Ця фаза інтеграції демонструє перехід від економічних форм співробітництва до більш складних структур, які включають політичні елементи, наприклад, спільну зовнішню політику та координацію дій у сфері безпеки.

Політична інтеграція ЄС розпочалася з поступового делегування частини суверенітету на користь спільних інститутів, що забезпечують ефективне управління на рівні союзу. У цей період формуються загальні механізми ухвалення рішень, спільні регуляторні органи та судові інституції, які регулюють економічні та політичні відносини всередині союзу. При цьому країни-учасниці погоджуються на певні обмеження свого суверенітету, що дозволяє досягати єдності у зовнішній політиці та забезпечувати стабільність у внутрішньому регулюванні.

Історично можна виділити три основні періоди розвитку європейської інтеграції: перший – від післявоєнного відновлення до створення ЄЕС, другий – від формування єдиного ринку та митного союзу до введення євро, і третій – сучасний період, який характеризується поступовою політичною інтеграцією, розширенням союзу та поглибленням співпраці у сфері безпеки, зовнішньої політики та соціально-економічного розвитку.

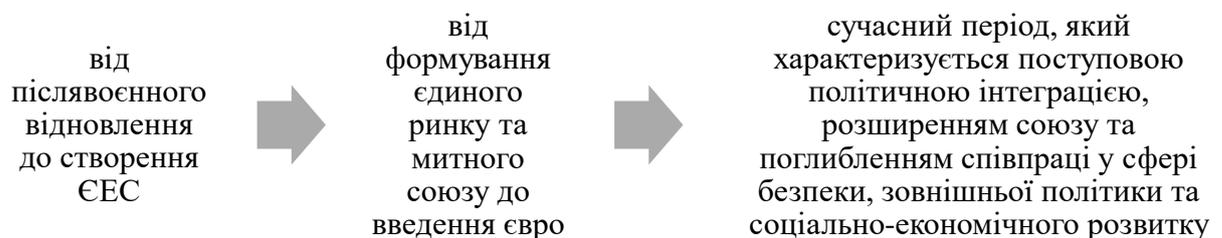

Рис.1.2. Етапи розвитку європейської інтеграції

Джерело: розроблено та складено автором

Кожний період відображає історичні умови, політичні пріоритети та економічні можливості країн-учасниць, а також демонструє складність і багаторівневість інтеграційних процесів.

Бобровицький А.В. процес інтеграції класифікує за територією:

- глобальний рівень;
- макрорівень;
- мезорівень;
- мікрорівень [1, с.23].

Наступним важливим аспектом інтеграційних процесів є географічний критерій, який визначає масштаби інтеграції: вона може бути як регіональною, так і глобальною. Регіональні інтеграції охоплюють взаємодію країн, що знаходяться в межах одного географічного простору, наприклад, в рамках Європейського Союзу або Асоціації держав Південно-Східної Азії. Глобальні інтеграції охоплюють більше країн, включаючи різні континенти, що може призвести до створення великих торгових блоків, таких як Світова організація торгівлі (СОТ), яка регулює торгові відносини між більшістю країн світу.

Рябінін Є. серед основних видів інтеграції ще виокремлює політичну, військову та економічну [40, с.123].

Інтеграція має значний вплив на розвиток національних та регіональних економік, оскільки дозволяє знижувати торгові бар'єри, збільшувати потік інвестицій, стимулювати інновації та технологічний розвиток. Проте цей процес не позбавлений викликів, адже в ньому виникають ризики, пов'язані з втратою частини національного суверенітету, нерівномірним розвитком економік країн-учасниць, а також із соціальними наслідками для окремих верств населення.

Інтеграція може мати низку позитивних наслідків для регіонів, залежно від їхнього економічного потенціалу та готовності до змін. Зокрема, вона здатна стимулювати приплив інвестицій у регіони, які мають вигідне

географічне положення, розвинену інфраструктуру або природні ресурси. Це, своєю чергою, сприяє модернізації транспортної, енергетичної та соціальної інфраструктури, що позитивно впливає на якість життя населення. Виробничі підприємства отримують доступ до ширших ринків збуту, що дає змогу розширювати виробництво, підвищувати конкурентоспроможність та створювати нові робочі місця. Крім того, інтеграційні процеси сприяють впровадженню новітніх технологій та інноваційних рішень, що можуть бути запозичені від партнерів з інших країн.

Водночас інтеграція несе і певні ризики для регіонів, особливо тих, які мають слабкий економічний потенціал або обмежені ресурси для адаптації. Такі регіони можуть втратити частину місцевого виробництва через конкуренцію з більш потужними іноземними компаніями, що призводить до скорочення робочих місць та зниження доходів населення. Зростає ризик соціального напруження, особливо якщо відсутні ефективні механізми підтримки постраждалих галузей та верств населення. Крім того, нерівномірний розподіл вигод від інтеграції між різними регіонами може посилювати дисбаланси у соціально-економічному розвитку, що у довгостроковій перспективі загрожує загостренням внутрішньої регіональної нерівності.

Можна зробити висновки, що інтеграційні процеси є ключовим механізмом розвитку сучасної світової економіки, який забезпечує поглиблення взаємодії між країнами, підприємствами та іншими економічними суб'єктами. Вони формують єдиний простір для співпраці, сприяють зростанню економічної стабільності, розширенню ринків збуту, стимулюванню інвестицій та впровадженню інноваційних технологій. Європейська інтеграція демонструє поступовий перехід від простих форм економічної взаємодії до складних економіко-політичних союзів, де країни-учасниці координують макроекономічну політику, формують єдині інститути та частково делегують свій суверенітет задля досягнення спільних цілей. Аналіз етапів інтеграції, включаючи вільні торгові зони, митні союзи,

економічні союзи та політичні об'єднання, дозволяє бачити закономірності розвитку співпраці та визначати її вплив на національні економіки та регіони. Загалом, інтеграційні процеси характеризуються безперервністю, послідовністю, мінливістю та здатністю до управління, що робить їх ефективним інструментом розвитку та модернізації економік у глобалізованому світі.

1.2. Основні теорії та моделі регіональної інтеграції

В умовах глобалізації та зростаючої взаємозалежності країн регіональна інтеграція стає одним із ключових інструментів економічного розвитку та політичної стабільності. Теорії регіональної інтеграції пояснюють логіку об'єднання країн, мотивацію держав щодо поглиблення співпраці, а також наслідки таких процесів для національних економік та міжнародного середовища.

Розглянемо у табл.1.2 основні теорії та моделі регіональної інтеграції.

Таблиця 1.2

Основні теорії та моделі регіональної інтеграції

Теорія	Основні положення	Автори
Класична економічна теорія інтеграції	Пояснює інтеграцію через економічні вигоди, що виникають від усунення торговельних бар'єрів, досягнення ефекту масштабу та підвищення конкуренції	Р. Мун, Д. Рікардо (теорія порівняльних переваг), кейс ЄЕС
Теорія об'єднаного ринку	Орієнтована на створення спільного ринку для вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили	Роберт Балан, розвиток Європейського економічного співтовариства
Політико-економічні моделі інтеграції	Інтеграція розглядається як процес, де економічні вигоди поєднуються з політичними цілями, такими як стабільність та безпека	Ернст Хейк, Джоунс, модель Європейського Союзу
Неокласичні моделі	Поєднують економічні, політичні та соціальні фактори, зосереджуються на багаторівневій та секторальній інтеграції	Я. Балаж, Р. Гуд, модель багаторівневої інтеграції ЄС
Моделі практичної інтеграції	Вивчають конкретні приклади інтеграційних об'єднань, їхні структури та механізми	Європейський Союз, ASEAN, MERCOSUR

Джерело: розроблено та складено автором

Класична економічна теорія інтеграції ґрунтується на принципах економічної взаємодії між державами, зокрема на ідеї економічних вигод від усунення торговельних бар'єрів та досягнення ефекту масштабу. Основна увага приділяється тому, як інтеграція сприяє зростанню продуктивності, розвитку міжнародної торгівлі та підвищенню конкурентоспроможності національних економік. Важливим аспектом класичної теорії є застосування концепції порівняльних переваг, сформульованої Д. Рікардо, яка пояснює, чому країни спеціалізуються на виробництві певних товарів і обмінюються ними для досягнення оптимальних результатів. Практичним прикладом застосування цієї теорії є Європейське економічне співтовариство, де усунення внутрішніх торговельних бар'єрів стимулювало економічне зростання та посилення економічної інтеграції між державами-учасницями. До переваг цієї теорії належить чітке економічне обґрунтування інтеграції та можливість прогнозування вигод для учасників. Водночас її обмеження полягають у недостатньому врахуванні політичних, соціальних та культурних факторів, що можуть впливати на ефективність інтеграційних процесів.

Теорія об'єднаного ринку акцентує увагу на створенні спільного ринку, де забезпечується вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили. Ця модель інтеграції передбачає не лише усунення торговельних бар'єрів, але й координацію економічної політики між країнами-учасницями. Вона відображає більш високий рівень взаємодії, оскільки ефективна робота об'єднаного ринку вимагає узгодження стандартів, регуляторних норм і податкових механізмів. Роберт Балан підкреслював, що об'єднаний ринок створює синергію економічного зростання за рахунок розширення ринків збуту та стимулювання інвестицій. Ключовим прикладом реалізації цієї теорії є розвиток Європейського економічного співтовариства, де формування спільного ринку забезпечило не лише економічну, але й поступову політичну координацію. Перевагою цієї моделі є більш цілісне і структуроване поєднання економік, що дозволяє досягти значних вигод для

держав-учасниць, проте її недоліком є необхідність високого рівня довіри та готовності держав до координації політик, що не завжди відповідає національним інтересам.

Політико-економічні моделі інтеграції розглядають інтеграційні процеси не лише з економічної, а й з політичної перспективи. Вони передбачають, що економічна взаємодія повинна поєднуватися зі спільними політичними цілями, такими як забезпечення стабільності, безпеки та зниження ризику конфліктів. Інтеграція у цьому підході розглядається як засіб досягнення стратегічної політичної координації, що проявляється у формуванні спільної зовнішньої політики, координації оборонних та безпекових механізмів, а також розвитку загальних регуляторних органів. Практичним прикладом політико-економічної інтеграції є сучасний Європейський Союз, де економічні угоди поєднуються з політичними інститутами, які здійснюють контроль і регулювання внутрішніх та зовнішніх відносин. Перевагою цієї моделі є комплексний підхід до інтеграції, здатний забезпечити стабільність і політичну єдність, а обмеженням – складність прийняття рішень через необхідність узгодження великої кількості політичних та економічних інтересів.

Неокласичні моделі інтеграції виникли як розвиток попередніх теорій і поєднують економічні, політичні та соціальні чинники. Ці моделі підкреслюють багаторівневу та секторальну інтеграцію, тобто можливість інтегрувати країни не лише на загальноекономічному рівні, а й у рамках окремих галузей чи регіонів. Вони дозволяють аналізувати складні взаємозв'язки між державами, зокрема у питаннях фінансової координації, розвитку інфраструктури, науково-технічного співробітництва та регулювання соціальної політики. Основною перевагою цих моделей є комплексність оцінки інтеграційних процесів та можливість прогнозування довгострокових наслідків. Обмеження ж полягають у високій складності аналізу та необхідності значного обсягу даних для практичної реалізації.

Моделі практичної інтеграції акцентують увагу на конкретних прикладах функціонування інтеграційних об'єднань та їхніх механізмах управління. Такі моделі вивчають організаційну структуру, законодавче та регуляторне поле, способи вирішення конфліктів і механізми координації економічної та політичної політики. Серед відомих прикладів – Європейський Союз, Асоціація держав Південно-Східної Азії (ASEAN) та Меркосур. Вони демонструють, як теоретичні положення інтеграції реалізуються на практиці, які механізми забезпечують ефективність та які труднощі виникають при взаємодії держав з різними економічними й політичними системами. Основною перевагою таких моделей є наочність та практична застосовність, що дозволяє оцінити реальний вплив інтеграційних процесів на економіку та політику держав. Серед недоліків – обмежена універсальність висновків, оскільки результати одних об'єднань не завжди можуть бути перенесені на інші регіони через специфіку національних умов.

В цілому, аналіз основних теорій і моделей регіональної інтеграції дозволяє зробити кілька важливих висновків. По-перше, економічні теорії надають фундамент для розуміння вигод інтеграції, проте вони потребують доповнення політичними та соціальними аспектами для досягнення реальної ефективності. По-друге, сучасні моделі інтеграції демонструють, що економічна взаємодія без політичної координації обмежена у своїх можливостях. По-третє, практичні приклади інтеграційних об'єднань підтверджують важливість адаптації теоретичних концепцій до конкретних національних і регіональних умов, врахування культурних та соціальних особливостей, а також побудови ефективних інститутів управління.

Таким чином, комбінування класичних, політико-економічних та практичних моделей дозволяє отримати цілісне уявлення про процеси регіональної інтеграції, прогнозувати їхні наслідки та розробляти ефективні механізми управління. Такий підхід забезпечує баланс між теоретичними концепціями та практичною реалізацією, що є критично важливим для розуміння сучасних інтеграційних процесів у глобалізованому світі.

1.3. Інституційна структура та механізми функціонування ЄС

Європейський Союз є унікальним міжнародним об'єднанням, яке поєднує елементи економічної, політичної та соціальної інтеграції. Ефективне функціонування ЄС можливе завдяки складній системі інституцій, які забезпечують координацію, регулювання та управління спільними політиками країн-учасниць. Інституційна структура ЄС відображає принципи балансування між суверенітетом держав-членів та потребою у створенні єдиного механізму прийняття рішень на рівні союзу.

Євросоюз – це унікальна організація, що інтегрує європейські держави, які підписали договір про вступ, з метою поліпшення життя громадян у всіх сферах суспільного життя [52].

У 2025 році входять до ЄС 25 країн (табл.1.3).

Таблиця 1.3

Перелік країн ЄС

Рік	Кількість нових країн	Країни
1995	3	Австрія, Фінляндія, Швеція
2004	10	Чехія, Угорщина, Польща, Словаччина, Словенія, Естонія, Латвія, Литва, Кіпр, Мальта
2007	2	Болгарія, Румунія
2013	1	Хорватія

Джерело: побудовано автором за [52]

Інституційна система ЄС забезпечує:

- реалізацію спільної зовнішньої та внутрішньої політики;
- контроль за виконанням законодавства та регламентів;
- координацію макроекономічної політики та бюджету;
- підтримку політичного та соціального балансу між державами-членами.

Розглянемо основні інституції Європейського Союзу у табл.1.4.

Таблиця 1.4

Основні інституції Європейського Союзу

Інституція	Склад	Основні функції
Європейський парламент	Депутати, обрані громадянами ЄС кожні 5 років	Співучасть у законодавчому процесі; контроль над Європейською комісією; затвердження бюджету; представництво громадян ЄС
Європейська рада	Глави держав/урядів країн-членів, президент Європейської ради, президент Європейської комісії	Визначення стратегічних напрямів розвитку ЄС; ухвалення ключових політичних рішень; формування зовнішньополітичних пріоритетів
Рада Європейського Союзу (Рада міністрів)	Міністри урядів країн-членів залежно від тематики	Участь у законодавчому процесі разом із Європейським парламентом; координація політик; ухвалення бюджету; укладення міжнародних угод
Європейська комісія	Колегія комісарів (по одному від кожної країни)	Право законодавчої ініціативи; контроль за виконанням права ЄС; управління бюджетом; представництво ЄС на міжнародній арені
Суд Європейського Союзу	Суд справедливості, Загальний суд, спеціалізовані трибунали	Забезпечення дотримання права ЄС; тлумачення договорів; розгляд спорів між інституціями та державами-членами; захист прав громадян і організацій
Європейський центральний банк (ЄЦБ)	Правління ЄЦБ та керівники нацбанків країн єврозони	Монетарна політика єврозони; підтримання стабільності цін; контроль за фінансовою системою; управління євро
Європейська рахункова палата	Представники держав-членів	Зовнішній аудит фінансів ЄС; перевірка ефективності використання бюджету; протидія фінансовим порушенням

Інституційна система ЄС побудована на принципі поділу влад і включає як наднаціональні, так і міжурядові елементи. Вона ґрунтується на взаємодії кількох основних інституцій, кожна з яких виконує специфічні функції в рамках інтеграційного процесу. Згідно з Договором про Європейський Союз (Маастрихтський договір) та Договором про функціонування Європейського Союзу, до основних інституцій ЄС належать: Європейський парламент, Європейська рада, Рада Європейського Союзу, Європейська комісія, Суд Європейського Союзу, Європейський центральний банк і Рахункова палата. Кожна з цих інституцій має визначені

повноваження, юрисдикцію та механізми взаємодії з іншими суб'єктами системи (рис.1.3).

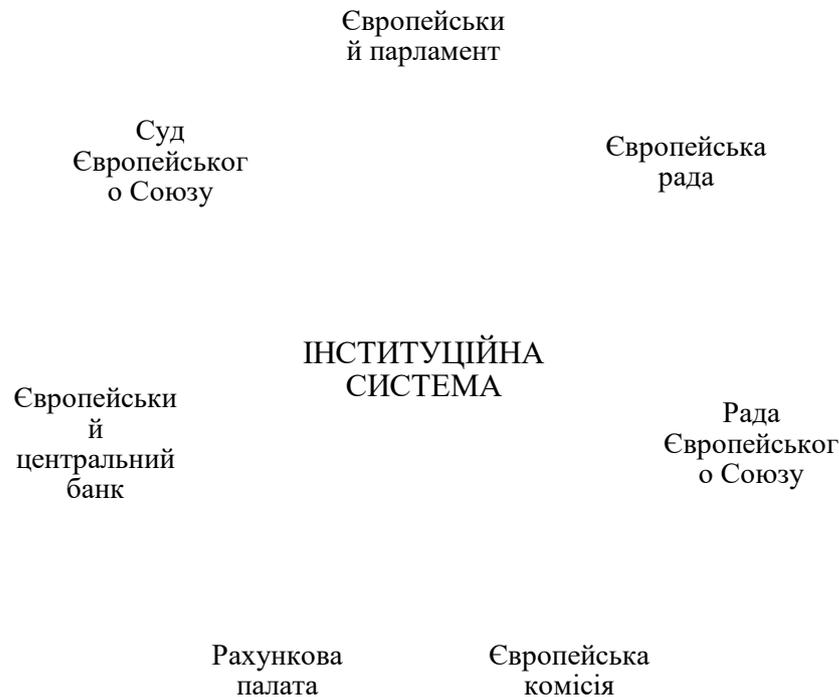

Рис.1.3. Інституційна система ЄС

Джерело: побудовано автором

Європейський парламент відіграє центральну роль у демократичному вимірі функціонування ЄС. Його члени обираються прямим голосуванням громадянами Союзу кожні п'ять років. Парламент виконує законодавчу, контрольну й бюджетну функції. Зокрема, він бере участь у розробці законодавства разом із Радою ЄС, затверджує бюджет, а також здійснює контроль за діяльністю Європейської комісії, маючи право висловлювати їй вотум недовіри. Парламент також виступає форумом для політичних дебатів, у якому відображається політична багатоманітність країн-членів [15].

Європейська рада є інституцією, що визначає загальні політичні напрямки розвитку ЄС. До її складу входять глави держав або урядів країн-

членів, президент Європейської ради та президент Європейської комісії. Її головною функцією є формування стратегічного бачення Союзу, ухвалення політичних рішень найвищого рівня, а також координація національних політик держав-членів. Хоча Європейська рада не виконує законодавчих функцій, її рішення мають значний вплив на подальшу діяльність інших інституцій.

Рада Європейського Союзу, або Рада міністрів, виконує спільно з Європейським парламентом законодавчі функції. Її склад варіюється залежно від обговорюваного питання – до неї входять відповідні міністри з усіх держав-членів. Рада також координує політики держав-членів, затверджує бюджет ЄС та укладає міжнародні угоди. Її діяльність відображає міжурядовий елемент у функціонуванні Союзу, що забезпечує участь національних урядів у процесі прийняття рішень.

Європейська комісія – це виконавчий орган ЄС, який забезпечує реалізацію рішень та представлення інтересів усього Союзу. Комісія володіє виключним правом законодавчої ініціативи, контролює дотримання законодавства та представляє ЄС на міжнародній арені. До складу Комісії входить один представник від кожної держави-члена, однак вона діє незалежно від національних урядів. Комісія прагне забезпечити спільні інтереси всього Союзу, виступаючи рушієм інтеграційного процесу [8].

Суд Європейського Союзу є головним судовим органом, який забезпечує дотримання права ЄС, тлумачить законодавство та контролює його однакове застосування в усіх державах-членах. Він складається з Суду справедливості, Загального суду та спеціалізованих трибуналів. Основними функціями Суду є вирішення спорів між інституціями та державами-членами, розгляд справ за позовами приватних осіб або організацій щодо актів ЄС, а також надання попередніх рішень на запити національних судів. Таким чином, Суд ЄС відіграє ключову роль у формуванні єдиного правового простору Європейського Союзу.

Європейський центральний банк (ЄЦБ) відповідає за грошову політику єврозони, підтримання стабільності цін і контроль за фінансовими системами. Його діяльність охоплює не лише монетарні аспекти, але й загальну координацію економічної політики країн, які входять до зони євро. ЄЦБ функціонує як незалежна інституція, яка ухвалює рішення без втручання з боку національних урядів або інших інституцій ЄС, що дозволяє зберігати високий рівень довіри до його рішень на фінансових ринках.

Європейська рахункова палата здійснює зовнішній аудит бюджету Європейського Союзу. Вона перевіряє правильність використання фінансових ресурсів, виявляє порушення та надає рекомендації щодо підвищення ефективності бюджетного процесу. Хоча Рахункова палата не має виконавчих або законодавчих повноважень, її діяльність є важливим інструментом забезпечення прозорості та підзвітності в управлінні фінансами Союзу.

Важливо зазначити, що інституційна система ЄС не обмежується лише цими сімома інституціями. Існує також низка допоміжних та дорадчих органів, таких як Комітет регіонів, Економічний і соціальний комітет, Європейський омбудсмен, а також агенції й служби, що виконують технічні, наглядові або експертні функції. Всі ці органи сприяють виконанню завдань ЄС та забезпечують інституційну підтримку на різних рівнях управління [11].

Загальною рисою інституційної системи Європейського Союзу є унікальне поєднання наднаціональних і міжурядових елементів. З одного боку, Європейський парламент і Європейська комісія діють як представники спільного інтересу громадян Союзу, тоді як Рада ЄС і Європейська рада втілюють інтереси національних урядів. Така подвійна природа забезпечує певну рівновагу між прагненням до глибшої інтеграції та необхідністю збереження суверенітету держав-членів. Водночас подібна структура породжує складні механізми взаємодії та ухвалення рішень, що іноді призводить до уповільнення процесів, суперечок щодо компетенцій та труднощів у формулюванні спільної позиції.

Ключовим елементом функціонування інституційної системи ЄС є принцип інституційного балансу, згідно з яким жодна з інституцій не має права привласнювати собі повноваження іншої, і кожна повинна діяти в межах своїх компетенцій, визначених установчими договорами. Цей принцип покликаний гарантувати ефективність та легітимність функціонування Союзу, запобігаючи зосередженню влади в одному центрі. Водночас він ускладнює процес прийняття рішень, оскільки потребує досягнення консенсусу між кількома інституціями з різними пріоритетами.

Інституційна система Європейського Союзу є не лише результатом історичного розвитку, а й динамічним механізмом, який постійно адаптується до нових умов [36]. Від моменту заснування Європейських Співтовариств до сучасного ЄС інституційна архітектура зазнала значних змін, спричинених як внутрішніми потребами інтеграції, так і зовнішніми чинниками. Розширення Союзу, ускладнення політичного ландшафту, поява нових політик і сфер компетенції вимагали удосконалення механізмів координації між інституціями, а також забезпечення більшої прозорості й демократичності

Механізми функціонування Європейського Союзу побудовані так, щоб забезпечити ефективне управління великою спільнотою держав, які зберігають власний суверенітет, але водночас погоджуються діяти разом у важливих сферах. Щоб рішення були справедливими і збалансованими, ЄС створив систему інституцій, кожна з яких виконує свою роль у процесі ухвалення рішень, контролі й фінансуванні спільних політик.

Процес прийняття рішень в ЄС є важливим. Найчастіше нові закони або правила пропонує Європейська комісія, яка представляє інтереси всього Союзу, а не окремих країн. Вона готує законопроекти після консультацій з експертами, громадськістю та урядами. Потім документ надходить до двох головних співзаконодавців – Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу. Парламент представляє громадян, адже його депутати обираються прямим голосуванням у всіх країнах, а Рада представляє уряди

держав-членів. Ці дві інституції разом розглядають пропозиції Комісії, вносять зміни, узгоджують позиції, і лише після спільного схвалення закон набуває чинності. Такий механізм називається «звичайною законодавчою процедурою». Так, наприклад, ухвалювався відомий регламент про захист персональних даних (GDPR): Комісія запропонувала ідею, Парламент і Рада доповнили її, а в результаті ЄС отримав один із найсучасніших законів про приватність у світі.

Парламент і Рада часто делегують Комісії право уточнювати технічні деталі через так звані «делеговані акти» або «виконавчі акти», що дозволяє швидко реагувати на зміни, наприклад, у сфері охорони здоров'я чи екології, не проходячи весь довгий законодавчий шлях. Для прикладу, саме через такі механізми ЄС регулярно оновлює списки дозволених харчових добавок чи встановлює стандарти викидів автомобілів.

Система нормотворчості ЄС включає кілька видів правових актів. Регламенти діють безпосередньо у всіх країнах – як закон, який не потрібно додатково приймати на національному рівні. Директиви ж визначають загальні цілі, а кожна країна сама вирішує, як саме їх реалізувати. Наприклад, директиви щодо рівності чоловіків і жінок на роботі зобов'язують держави забезпечити однакові права, але конкретні закони кожна країна розробляє по-своєму. Так ЄС поєднує єдність правил із повагою до національних особливостей.

Фінансова система ЄС – ще один важливий елемент. Щоб реалізовувати спільні програми, потрібні гроші, і вони надходять із «власних ресурсів» Союзу: це мита на імпорт, частина податку на додану вартість (ПДВ), а також внески країн, розраховані від їхнього валового національного доходу. Основні напрями витрат визначаються в багаторічній фінансовій рамці (на сім років), яка встановлює межі фінансування для ключових політик – наприклад, підтримки фермерів, розвитку відсталих регіонів чи інвестицій у науку. Щороку ЄС приймає докладний річний бюджет, який погоджують Парламент і Рада. Контроль за витратами здійснює Європейська

рахункова палата, а також Європейський парламент, який може вимагати звіти від Комісії.

Щоб уникнути зловживань, працюють спеціальні органи, такі як Європейське бюро з боротьби з шахрайством (OLAF) та Європейська прокуратура (EPPO), які розслідують випадки незаконного використання коштів ЄС. Крім того, у межах так званого «Європейського семестру» Комісія оцінює фінансову політику країн-членів, аналізує їхні бюджети й надає рекомендації, щоб уникнути надмірного дефіциту або боргових криз. Якщо країна порушує правила, можуть бути застосовані санкції – наприклад, скорочення фінансування або обмеження доступу до певних програм.

Важливою частиною механізму є і система контролю за дотриманням законів ЄС. Якщо держава не виконує своїх зобов'язань, Європейська комісія може почати офіційну процедуру порушення, звернувшись спочатку з попередженням, а потім – до Суду Європейського Союзу. Суд має право зобов'язати країну змінити законодавство, а в разі невиконання – накладити фінансові штрафи.

Взаємодія інституцій Європейського Союзу є основою його стабільності та поступового розвитку. Вона побудована на принципі рівноваги між наднаціональними структурами, які представляють інтереси всього Союзу, та національними урядами, що захищають інтереси своїх держав. Такий баланс забезпечує одночасно ефективність спільного управління і збереження політичної самостійності кожної країни.

У центрі цієї системи стоять три основні інституції – Європейська комісія, Європейський парламент і Рада Європейського Союзу. Комісія є «двигуном» інтеграції, адже саме вона пропонує нові законодавчі ініціативи та стежить за тим, щоб усі країни виконували спільні норми. Вона діє від імені всього Союзу і не представляє окремі національні інтереси. Парламент, у свою чергу, представляє громадян ЄС – він є безпосереднім виразником демократичної волі, адже депутати обираються прямими виборами у всіх державах-членах. Рада ЄС, навпаки, представляє уряди країн, кожна з яких

бере участь у прийнятті рішень через своїх міністрів. Коли Парламент і Рада ухвалюють закони разом, це відображає ідею «подвійної легітимності»: рішення мають підтримку і народів, і урядів.

Європейська рада, до складу якої входять глави держав або урядів, задає стратегічний напрямок розвитку Союзу. Вона не приймає законів, але її політичні рішення мають вирішальне значення: саме Європейська рада визначає, наприклад, позицію ЄС щодо розширення, кліматичної політики чи безпеки. Суд Європейського Союзу гарантує, що закони тлумачаться однаково у всіх країнах і що норми права ЄС мають перевагу над національними, коли йдеться про спільні компетенції. Інші органи, такі як Європейський центральний банк або Рахункова палата, відіграють спеціалізовану роль: перший – у стабілізації єврозони, другий – у фінансовому контролі.

Баланс між національними урядами та наднаціональними структурами – це один із головних викликів інтеграційного процесу. ЄС прагне поєднати дві логіки: «наднаціональну», де рішення ухвалюються спільно в інтересах усього Союзу, і «міжурядову», де ключова роль належить державам. Наприклад, у сфері зовнішньої політики та безпеки рішення приймаються одностайно – кожна країна має право вето, що захищає її суверенітет. Натомість у більшості питань внутрішнього ринку, клімату чи цифрової економіки діє принцип кваліфікованої більшості: рішення приймаються, якщо їх підтримує 55% країн, що представляють не менше 65% населення ЄС. Це дозволяє уникати блокувань і водночас зберігати рівновагу між великими та малими державами.

Економічна й політична координація у межах Союзу має забезпечити єдність у діях держав-членів. Після запровадження євро така координація стала ще важливішою: країни єврозони мають узгоджувати бюджетну політику, дотримуватися фінансової дисципліни й координувати макроекономічні стратегії через «Європейський семестр». У цьому процесі Європейська комісія готує щорічні звіти про стан економіки та рекомендації

для кожної країни. Так, коли одна держава має надмірний дефіцит бюджету чи борг, Комісія може вимагати план корекції. Такий механізм не лише підтримує фінансову стабільність, а й запобігає кризам, подібним до тієї, що охопила єврозону у 2010-х роках. Крім того, за допомогою спеціальних фондів ЄС вирівнює розвиток регіонів – країни Східної та Південної Європи отримують кошти на інфраструктуру, освіту чи «зелену» енергетику, щоб зменшити розрив із багатшими членами.

Політична координація теж має велике значення. ЄС виступає єдиним голосом на міжнародній арені у питаннях торгівлі, санкцій чи кліматичної політики. Наприклад, спільна позиція Союзу дозволила укласти Паризьку кліматичну угоду, а також запровадити санкції проти Росії після 2022 року. Хоча рішення у таких питаннях іноді ухвалюються повільно через потребу консенсусу, саме єдність дій робить ЄС впливовим глобальним гравцем.

Стабільність і ефективність функціонування Союзу забезпечуються постійним діалогом між усіма рівнями управління. Інституції мають чітко розподілені повноваження, але водночас постійно співпрацюють. Якщо Комісія ініціює політику, Рада та Парламент її вдосконалюють, а Суд гарантує, що її реалізація не суперечить договорам. Така структура робить ЄС гнучким: він може одночасно реагувати на кризи – як-от пандемію COVID-19 чи енергетичну нестабільність – і зберігати довгострокові цілі, наприклад, «зелений курс» і цифрову трансформацію.

Можна зробити висновки, що інституційна структура та механізми функціонування ЄС створюють ефективну систему управління, здатну поєднувати інтеграційні цілі та національні інтереси. Взаємодія інституцій базується на принципі стримувань і противаг, що підвищує стійкість Союзу, забезпечує виконання спільних політик і дозволяє гнучко реагувати на зовнішні та внутрішні виклики. Завдяки цьому Європейський Союз залишається стабільним та впливовим міжнародним об'єднанням, здатним формувати єдину позицію у глобальних питаннях, одночасно враховуючи різноманітність економік, культур і політичних традицій своїх членів.

РОЗДІЛ II

НОВІ ВИКЛИКИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЄС У ХХІ СТОЛІТТІ

2.1. Геополітичні та безпекові виклики

Геополітичні та безпекові виклики у ХХІ столітті залишаються одними з найсуттєвіших факторів, що визначають розвиток інтеграційних процесів у Європейському Союзі. Поглиблення глобалізаційних процесів, зміни у розстановці світових сил, нові форми конфліктів та загрози транснаціонального характеру ставлять перед ЄС необхідність адаптації своїх стратегій безпеки та зовнішньої політики. Ці виклики впливають не лише на внутрішню стабільність Союзу, але й на його позиції у глобальному політичному та економічному просторі, формуючи потребу у створенні ефективних механізмів колективної безпеки та співпраці з міжнародними партнерами.

Розглянемо у табл. 2.1 зовнішні загрози для ЄС.

Таблиця 2.1

Зовнішні загрози для ЄС

Категорія загрози	Суть ризику	Вплив на ЄС
Військово-політичний примус	Дестабілізація сусідніх регіонів, порушення кордонів, ризик ескалації	Посилення оборонних витрат, підтримка партнерів, ризики для торгівлі
Гібридні операції проти критичної інфраструктури	Підриг фізичних і цифрових мереж	Перебої енергопостачання, зв'язку й логістики, панічні очікування
Економічний примус і технологічна залежність	Використання ринкового доступу як важеля тиску	Перебудова ланцюгів постачання, зростання витрат
Міграційна інструменталізація	Політичний тиск через штучно створені або скеровані потоки	Перевантаження на кордонах, суспільна поляризація, тиск на системи прийому
Інформаційні операції та втручання	Підриг довіри до інститутів і єдності	Поляризація, зниження підтримки санкцій і допомоги партнерам
Тероризм і організована злочинність із зовнішнім виміром	Транскордонні загрози безпеці	Підвищення витрат на безпеку, тиск на свободи, екстериторіальні розслідування
Піратство і ризики	Нестабільність глобальної	Зростання вартості

морських шляхів	торгівлі	страхування і логістики, затримки поставок
-----------------	----------	---

Аналіз зовнішніх загроз для ЄС свідчить про комплексний та взаємопов'язаний характер сучасних викликів безпеці Союзу. Військово-політичний примус проявляється, зокрема, у конфлікті на сході України, де дестабілізація регіону змушує ЄС збільшувати оборонні витрати та підтримувати партнерів через фінансову і військову допомогу. Гібридні операції проти критичної інфраструктури включають кібератаки на енергетичні та телекомунікаційні системи, що, наприклад, спостерігалось під час масових атак на енергомережі України у 2022–2023 роках. Економічний примус і технологічна залежність проявляються через торговельні обмеження або обмеження доступу до критичних технологій, як це сталося під час обмежень на постачання напівпровідників з боку окремих держав. Інформаційні операції та втручання проявляються через кампанії дезінформації, спрямовані на підрив довіри до інституцій ЄС, як це спостерігалось у контексті виборів у кількох країнах-членах. Тероризм і організована злочинність із зовнішнім виміром, наприклад діяльність транснаціональних злочинних угруповань у Середземномор'ї, змушують ЄС підвищувати витрати на безпеку та вдосконалювати координацію правоохоронних органів. Піратство і ризики морських шляхів, що проявляються у піратських нападах у Гвінейській затоці, впливають на вартість логістики та страхування, створюючи додаткові витрати для європейських компаній. Отже, зовнішні загрози ЄС мають багатовимірний характер, потребують комплексного реагування та синхронізації політики безпеки, економічної стабільності і співпраці з міжнародними партнерами.

Розглянемо у табл. 2.2 внутрішні загрози та ризики для ЄС.

Таблиця 2.2

Внутрішні загрози та ризики для ЄС

Категорія ризику	Механізм впливу	Потенційні наслідки
Політизація та фрагментація	Блокування одностайності, оптаути, затримки імплементації	Повільні реакції на кризи, підрив довіри
Інституційні «вузькі місця»	Високі транзакційні витрати, затягування рішень	Втрата вікон можливостей, репутаційні втрати
Асиметрії між державами-членами	Відмінний вплив шоків, різні пріоритети	Спори щодо розподілу тягаря, фрагментація ринку
Уразливості критичної інфраструктури	Локальні відмови з системним ефектом	Ланцюгові збої постачання, паніка, зростання тарифів
Зловживання державними допомогоюми	Викривлення конкуренції, перегони субсидій	Витіснення інвестицій, нерівні умови
Ризики верховенства права	Непередбачуваність правозастосування	Зниження інвестицій, ускладнення координації

Аналіз внутрішніх загроз і ризиків для ЄС свідчить про значну залежність стабільності Союзу від ефективності його інституцій та політичної консолідації. Політизація та фрагментація проявляється у блокуванні одностайності під час прийняття рішень, що можна простежити на прикладі дебатів щодо пакету «Fit for 55», де деякі країни-члени намагалися відтермінувати імплементацію через власні економічні інтереси.

Інституційні «вузькі місця» впливають на швидкість реакції ЄС на кризові ситуації. Наприклад, під час пандемії COVID-19 затримки у закупівлі вакцин у деяких країнах-членах призвели до втрати вікон можливостей і репутаційних втрат для Союзу в очах громадськості. Асиметрії між державами-членами, такі як різний рівень економічного розвитку чи енергетичної залежності, створюють спори щодо розподілу тягаря, що проявлялося під час енергетичної кризи 2022 року, коли країни Півдня ЄС відчували більший тиск через залежність від російського газу.

Уразливості критичної інфраструктури, наприклад, у сфері енергопостачання та телекомунікацій, здатні викликати ланцюгові збої та підвищення тарифів, що спостерігалось під час кібератаки на енергомережі Франції у 2021 році. Зловживання державними допомогоюми, як це

відбувалося у випадку деяких субсидій для авіаційних компаній під час пандемії, створює нерівні умови конкуренції та ризик витіснення інвестицій. Ризики верховенства права, які проявляються в непередбачуваності правозастосування, яскраво видно на прикладі суперечок з Польщею та Угорщиною щодо реформ судової системи, що ускладнює координацію та може знижувати інвестиційний клімат.

Отже, внутрішні ризики ЄС характеризуються системним та комплексним характером, який потребує посилення інституційної спроможності, зміцнення політичної солідарності та створення механізмів адаптивного реагування на кризові ситуації.

Механізми реагування Союзу сформувалися як багат шаровий набір правових, фінансових і координаційних інструментів. У зовнішньополітичному вимірі використовуються санкційні режими з єдиними переліками, що поєднують заборони на торгівлю, замороження активів і обмеження доступу до технологій. Практика показала, що ефективність залежить від швидкості ухвалення пакета і контролю обходів через треті країни. Тому важливим доповненням стали інструменти вторинного контролю, посилення митного нагляду і координація з партнерами щодо експортного контролю.

Оборонно-промисловий вимір отримав нові інструменти спільних закупівель, підтримки виробництва боєприпасів. Логіка проста: спільні вимоги і довгі контракти дають виробникам передбачуваність для інвестицій, а державам – кращу ціну і сумісність техніки. Гнучкі коаліції держав-членів запускають окремі проекти швидше, ніж це можливо в рамці одностайності, але в межах загальних правил внутрішнього ринку і конкуренції.

В енергетиці сформовано набір заходів від спільних закупівель і координації заповнення сховищ до прискореного розгортання відновлюваних джерел та мережевих інвестицій. Перехідні механізми стримують цінову волатильність, а структурні – зменшують залежність від вузьких

постачальників. Регуляторні коригування скорочують бюрократичні бар'єри для інфраструктурних проєктів, що дає швидші результати.

У сфері кібербезпеки й критичної інфраструктури підхід поєднує обов'язкові стандарти управління ризиками, сертифікацію продуктів і процесів, а також обов'язкове повідомлення про інциденти. Це створює базу для спільної ситуаційної обізнаності та швидкого реагування. Важливим елементом стає перевірка постачальників і життєвого циклу компонентів у чутливих секторах.

На перетині торгівлі та безпеки з'явилися інструменти перевірки іноземних інвестицій у стратегічні сектори та інструменти протидії економічному примусу. Їхня мета – не закрити ринок, а створити фільтри для ризикових транзакцій, зберігаючи загальний режим відкритості. Паралельно реалізується політика критичних сировин і технологій, що спрямовує інвестиції у диверсифікацію поставок і локалізацію вузлових ланок.

Боротьба з дезінформацією та втручанням у вибори спирається на обов'язки платформ щодо прозорості реклами і протидії маніпулятивним практикам, співрегуляцію і підтримку медіаграмотності. Такі інструменти мінімізують ризики цензури, коли фокус зміщується з контенту на поведінкові сигнали і прозорість походження.

На фінансовому й правовому рівні діють механізми умовності щодо верховенства права, які дозволяють захищати бюджет Союзу від ризиків нецільового використання коштів або порушення базових принципів. Вони доповнюються процедурами попереджувального діалогу та судового перегляду, що підтримує легітимність рішень.

Комплементарним блоком є зовнішні партнерства: узгодження санкцій, спільні розслідування гібридних інцидентів, координація стандартів експортного контролю і взаємний доступ до ринків у вибраних сферах. Ці мережі зменшують витрати реакції та підвищують ефективність, коли інтереси збігаються.

Можна зробити висновки, геополітичні та безпекові виклики XXI століття демонструють необхідність постійної адаптації стратегій ЄС, посилення інституційної спроможності та зміцнення міжнародного партнерства, що є ключовими факторами забезпечення стабільності та ефективності інтеграційних процесів у сучасних умовах.

2.2. Економічні проблеми та перспективи єврозони

Економіка єврозони у XXI столітті розвивається під впливом двох процесів: з одного боку – довгострокова інтеграція ринків, з іншого – часті кризи та шоки, які перевіряють на міцність європейські інституції та здатність країн координувати свої дії. Запровадження євро знизило витрати на обмін валют і ризики, але позбавило країни можливості самостійно регулювати свою валюту. Це змусило робити більший акцент на внутрішній гнучкості економік та на спільних європейських механізмах стабілізації. Кризи останніх років показали, що ЄС потребує більшої узгодженості економічної політики, завершення побудови фінансової системи, довіри до правил і вміння швидко вкладати кошти у великі проекти – від енергетики до цифровізації й «зеленої» модернізації.

Головні економічні проблеми єврозони можна звести до трьох блоків. По-перше, це інфляція та процентні ставки. Подорожчання енергії та продуктів харчування, перебої у постачанні й зростання попиту спричинили інфляційний сплеск. ЄЦБ змушений підвищувати ставки, але різні країни реагують на це по-різному, бо мають різну структуру кредитів і боргів. Це створює ризик «розриву» фінансової системи.

По-друге, це питання державних фінансів. Після пандемії та енергетичної кризи держави витрачали багато на підтримку економіки, а тепер їхні бюджети під тиском зростання боргів і нових витрат – на оборону, енергетику та інфраструктуру. ЄС намагається створити нові правила для

більшої прозорості, але це складно, адже скорочувати інвестиції в розвиток не можна.

По-третє, це проблема продуктивності й інвестицій. Європа відстає у масштабуванні інновацій, ринки капіталу не повністю інтегровані, а податкові та правові відмінності ускладнюють розвиток великих приватних інвестицій. У результаті економіка залишається надто залежною від банківського кредитування, що робить її вразливою до криз.

Кризи останнього десятиліття показали сильні й слабкі сторони єврозони. Енергетична криза 2022 року особливо вдарила по країнах із енергоємними галузями та домогосподарствах, де витрати на комунальні послуги займають велику частку. Це призвело до зростання витрат на виробництво і логістику. Хоча держави надавали підтримку громадянам, це породило суперечки щодо «чесної конкуренції», адже багатші країни могли дозволити собі більші субсидії.

Інфляція також ускладнила ситуацію через низьке зростання продуктивності, що обмежувало можливості для підвищення зарплат без втрати конкурентоспроможності. Це зробило актуальними інвестиції у довгострокові проекти – енергоефективність, автоматизацію, підвищення кваліфікації працівників.

Нарешті, фінансові проблеми показали незавершеність банківського союзу. Хоча єдиний контроль і врегулювання вже працюють, відсутність спільної системи страхування депозитів залишає ризики прив'язаними до окремих країн. Це означає, що у кризові часи банки і бізнес у «слабших» країнах стикаються з дорожчим кредитом, ніж у «сильніших», що знову підсилює нерівність.

Сукупність цих факторів вивела на перший план інструменти економічного регулювання, які мають координувати дії інститутів і держав-членів та одночасно утримувати єдність внутрішнього ринку. Для синтезу корисно звести ключові інструменти у компактний огляд.

Таблиця 2.3

Інструменти економічного регулювання в єврозоні

Інструмент	Рівень і механізм	Канал впливу	Сильні сторони	Ризики і межі застосування
Монетарна політика (ставки, балансові операції, реінвестування)	ЄЦБ та Євросистема; рішення Ради керуючих	Кредитні умови, очікування інфляції, вартість капіталу	Єдина реакція на шоки попиту/інфляції, якір очікувань	Нерівномірна трансмісія між країнами, ризик фрагментації фінансових умов
Макропруденційні інструменти	Нацрегулятори за координації ЄЦБ/ЄСВМ	Буфери капіталу, LTV/DTI, контрциклічні норми	Точкове охолодження перегрітих сегментів, зниження проциклічності	Розсинхронізація між країнами, можливі витoki через небанківський сектор
Бюджетні правила та координація	Рада ЄС/Комісія; середньострокові плани	Траєкторії боргу/дефіциту, якір довіри	Гнучкість під інвестиції, прозорість очікувань	Політична циклічність, ризик скорочення капексу під час консолідації
Спільні інвестиційні інструменти	Багаторічні рамки, тематичні фонди, позики Союзу	Мережі, зелені й цифрові проєкти, НДДКР	Ефект масштабу, вирівнювання спроможностей	Абсорбційна спроможність, конкуренція з нацпрограмами
Банківський союз (нагляд, врегулювання)	Єдиний нагляд/механізм врегулювання	Фінстабільність, зниження «банк–суверен» зв'язку	Уніфікація стандартів, менше асиметрій	Відсутність EDIS зберігає «домашнє упередження» депозитів
Союз ринків капіталу	Гармонізація правил, інфраструктури	Ризик-шерінг через приватний капітал	Дешевший капітал для інновацій, кращі механізми страхування шоків	Повільна правова конвергенція, опір локальним практикам
Політика конкуренції і держдопомоги	Комісія, судовий контроль	Рівні умови гри, обмеження субсидій	Захист внутрішнього ринку від викривлень	Тимчасові рамки ризикують затягнутися, фрагментація схем
Енергетичні та кліматичні інструменти	Ринки, мережеве регулювання, ETS	Інвестиційні сигнали, декарбонізація	Зниження імпоротної залежності, технологічне оновлення	Цінова волатильність, необхідність компенсаторів для вразливих
Торговельно-	Перевірка	Захист	Зниження	Адміннавантажен

геоекономічні інструменти	інвестицій, антипримус, експортконтроль	критичних секторів	стратегічних залежностей	ня, ризик надмірного протекціонізму
---------------------------	---	--------------------	--------------------------	-------------------------------------

Грошово-кредитна політика ЄЦБ спрямована на те, щоб утримувати інфляцію під контролем і не допустити різких цінових стрибків. Для цього піднімають процентні ставки та скорочують програми викупу активів. Такі дії зменшують попит і стримують зростання зарплат і цін. Але результат залежить від того, наскільки добре працює фінансова система у всіх країнах єврозони. Щоб уникнути великих відмінностей між державами, створюються спеціальні механізми, які не дають занадто сильно розходитись прибутковості державних облігацій. Додатково на національному рівні можуть запроваджуватися «буфери безпеки» для окремих сегментів, наприклад іпотеки.

У сфері державних фінансів ситуація складна. З одного боку, країни мають зменшувати борги, а з іншого – їм потрібно інвестувати у оборону, енергетику та інфраструктуру. Раніше діяли єдині для всіх жорсткі обмеження, але тепер більше уваги приділяється індивідуальним планам для кожної держави. При цьому у правила закладаються «захисні механізми», щоб не допустити урізання інвестицій у розвиток, які є важливими для зростання продуктивності.

Велику роль відіграють і спільні європейські інвестиційні програми. Вони допомагають країнам з меншими бюджетними можливостями брати участь у масштабних проєктах – будівництві енергетичних і цифрових мереж, наукових дослідженнях, розвитку транспортних коридорів. Але тут виникає інша проблема – не завжди є готові проєкти й достатні управлінські ресурси для їх реалізації. Тому важлива технічна підтримка та швидші процедури узгодження.

Фінансова система ЄС теж ще не завершена. Хоча єдиний банківський нагляд уже працює, відсутність спільної страховки депозитів створює

ризика: у кризові моменти громадяни й бізнес переносять гроші у «безпечніші» країни. Це змушує інші держави тримати надлишкові резерви. Щоб послабити таку вразливість, потрібно завершити створення банківського союзу і паралельно розвивати спільний ринок капіталу – гармонізувати закони про банкрутство, податки на інвестиції, створювати спільні європейські фінансові інструменти.

Ще один важливий аспект – політика конкуренції та правила надання державних субсидій. У кризових ситуаціях дозволяють більше гнучкості, але це має бути тимчасово і під контролем, щоб уникнути «гонки субсидій», яка посилює нерівності між країнами. Водночас потрібно адаптувати конкуренційну політику до цифрових ринків, зберігаючи принципи відкритості.

Енергетична й кліматична політика перетворилася на основу інвестиційної стратегії ЄС. Тут ключове – зрозумілі довгострокові цілі, швидкі процедури для мережевих проєктів та стандарти, які дають змогу знизити ризики й залучити приватні інвестиції. Але важливо й те, щоб були компенсатори для вразливих домогосподарств і регіонів.

На зовнішньому рівні ЄС буде систему «розумних фільтрів» для захисту від небезпечних інвестицій, контролю експорту чутливих технологій і протидії економічному тиску з боку інших держав. Водночас такі заходи мають бути збалансованими, щоб не шкодити законній торгівлі та не відлякувати інвесторів.

Майбутнє єврозони пов'язане з завершенням фінансової архітектури та переходом до реформ, які стимулюють пропозицію. Це означає: єдина система страхування депозитів, розвиток ринку капіталу, правила для цифровізації й штучного інтелекту, що створюють єдиний простір для інновацій. В енергетиці – перехід до прогнозованих і «дружніх для інвесторів» правил. На ринку праці – масштабні програми перекваліфікації й мобільність кадрів у межах ЄС. У сфері торгівлі – диверсифікація критично

важливих ресурсів (напівпровідників, акумуляторів, рідкоземельних металів) без відмови від глобальної відкритості.

Усе це можливо лише за умови якісного управління і спрощення процедур – від цифровізації дозволів до прозорої звітності перед громадянами. Тільки так ЄС зможе поєднати масштабні плани з реальними результатами.

2.3. Соціокультурні та міграційні виклики для європейської єдності

Соціокультурна і міграційна площина інтеграції в Європейському Союзі визначає стійкість політичної згоди, ефективність ринку праці та швидкість інституційних реформ. Вона охоплює повільні, але глибинні демографічні тренди, хвилеподібні міграційні потоки, неоднорідність культурних практик і щоденну взаємодію громадян із державними сервісами. Європейська єдність залежить не лише від норм права, а й від відчуття справедливості правил, довіри до інститутів і можливостей мобільності для різних груп населення.

Демографічні зміни і старіння населення створюють довгострокові виклики для ринку праці, пенсійних систем і місцевих послуг. У ЄС на 1 січня 2024 року коефіцієнт демографічного навантаження літніми людьми становив 33,9%, тобто трохи більше трьох осіб працездатного віку на одну особу віком 65+; цей показник зростає практично в усіх регіонах Союзу, що прямо впливає на витрати охорони здоров'я і соціального забезпечення [62]. У 2023 році в ЄС народилося 3,67 млн дітей – на 5,4% менше, ніж у 2022-му; це найбільше річне падіння від 1961 року і ще один сигнал довготривалого тренду старіння [63]. Сукупний коефіцієнт народжуваності опустився до історичного мінімуму 1,38 народжень на одну жінку у 2023 році (проти 1,46 у 2022-му та 1,57 у 2016-му), що поглиблює структурний дефіцит відтворення населення і підсилює залежність від імміграції для підтримання

розміру робочої сили в майбутньому [60]. У підсумку місцеві системи освіти, охорони здоров'я та доглядових послуг стикаються з іншим профілем попиту: зростає потреба у довготривалому догляді та геріатричних послугах, у перепідготовці кадрів і в інклюзивній інфраструктурі міст.

Для наочності корисно звести кілька базових демографічних індикаторів.

Таблиця 2.4

ЄС: ключові демографічні показники останніх років

Показник	Значення і динаміка	Зміст
Коефіцієнт навантаження 65+	33,9% на 01.01.2024; зростає в більшості регіонів	Менше ніж 3,0 працездатних на одного пенсіонера вже у середньостроковій перспективі означатиме вищі внески або пізніший вихід на пенсію.
Народжуваність (TFR)	1,38 дитини на жінку у 2023; 1,46 у 2022	Рівень істотно нижчий за «природне відтворення» ~2,1; тренд підсилює старіння [60].
Кількість народжень	3,67 млн у 2023; -5,4% р/р	Найбільше падіння з 1961 року, посилює дефіцит майбутніх когорт на ринку праці [63].

Старіння має і територіальний вимір. Частина регіонів стикається з поєднанням демографічного спаду і впливу молоді; інші, навпаки, зростають завдяки притоку мігрантів і студентів. Там, де попит на догляд, освіту й медицину різко змінюється, місцеві бюджети потребують довгих горизонтів планування та механізмів вирівнювання, інакше виникає «демографічний шов», коли сусідні громади мають різні стандарти доступу до послуг. У такій ситуації технології, які підвищують продуктивність у доглядових професіях, і політики активного довголіття стають не соціальним «бонусом», а інвестицією у стійкість ринку праці.

Міграційні потоки компенсують частину демографічного дефіциту, але водночас створюють управлінські виклики. За оцінкою Євростату, у 2023 році до ЄС з країн, що не входять до Союзу, іммігрували 4,3 млн осіб; ще 1,5 млн перемістилися між державами-членами. Порівняно з 2022 роком імміграція з-поза ЄС зменшилася на 17,9%, однак абсолютні обсяги

залишаються високими, що відображає попит на працю і роль ЄС як безпекового притулку [58]. З іншого боку, клопотань про міжнародний захист у 2024 році було близько 912 тис. перших заяв – на 13% менше, ніж у 2023-му; попри спад, це другий за десятиліття максимум, що потребує спроможних процедур і швидкого розгляду справ [56]. Помітною залишається й специфічна категорія тимчасового захисту громадян України: на кінець 2024 року в ЄС перебувало понад 4,3 млн осіб під тимчасовим захистом, а частка дітей серед них становила майже третину, що вимагає довготривалої інтеграції в освіту і ринок праці [55]. У 2025 році країни ЄС продовжили видавати нові рішення про тимчасовий захист, зокрема у II кварталі їх було понад 150 тис., що демонструє поступовий, але сталий перехід від екстреної допомоги до інтеграційних траєкторій [56].

Динаміка притулку має і короткотермінні коливання: після піку близько 115 тис. перших заяв у жовтні 2023 року цифри у 2025-му помітно нижчі – від 49 до 52 тис. на місяць у квітні–червні, що частково віддзеркалює нові прикордонні процедури й міждержавні домовленості з транзитними країнами [56]. Окремі огляди також фіксують спад нелегальних перетинів зовнішніх кордонів у 2025 році порівняно з 2024-м і особливо з 2023-м, хоча політичний тиск щодо «жорсткішої» міграційної політики не зменшується [65]. З управлінської перспективи ці тренди означають, що увага зміщується від суто прикордонного контролю до спроможності систем притулку, інтеграції та повернень – інакше накопичуються нерозглянуті справи і зростають локальні напруження.

Для стислого огляду варто звести ключові, найбільш цитовані на сьогодні показники міграції.

Таблиця 2.5

ЄС: основні параметри міграційних потоків і захисту

Показник	Значення	Зміст
Імміграція з-поза ЄС	4,3 млн осіб у 2023	-18% до 2022; не включає окремі категорії ТПП залежно від країни обліку[58].

Внутрішня мобільність у ЄС	1,5 млн у 2023	Стійка динаміка переміщень між державами-членами [61].
Перші заяви про притулок	912 тис. у 2024	-13% до 2023; лідирують заявники з Сирії, далі Венесуела та Афганістан.
Місячний діапазон заяв 2025	49–52 тис. (квіт.–черв.)	Спад після піку 115 тис. у жовтні 2023 [56].
Тимчасовий захист громадян України	4,3 млн на 31.12.2024; 4,31 млн на 30.06.2025	Висока частка жінок і дітей; стабілізація у 2025 р. при помірному прирості нових рішень [55].

Соціокультурна гетерогенність у Європі має двоїтий ефект. З одного боку, великі міста стають вузлами інновацій завдяки поєднанню різних мов, освітніх траєкторій і професійних культур. Саме тут формуються кластери креативних індустрій, ІТ та високотехнологічного виробництва, де різноманіття підвищує продуктивність команд і якість сервісів. З іншого боку, без належних інструментів житлової, освітньої та міської політики гетерогенність може перетворюватися на сегрегацію районів і шкіл, що підриває соціальну мобільність другого покоління мігрантів. Мова і доступ до визнання кваліфікацій тут відіграють роль «вхідних дверей»: коли оцінка дипломів і професій відбувається швидко і прозоро, а мовні програми є доступними, час виходу на ринок праці скорочується, і «плата за інтеграцію» для місцевих бюджетів зменшується.

Цифрове середовище посилює як можливості включення, так і ризики поляризації. Платформи багатомовних державних сервісів, електронні реєстри та освітні модулі знижують транзакційні витрати для новоприбулих і місцевих громад. Однак інформаційні кампанії із зовнішнім фінансуванням здатні експлуатувати чутливі теми – від безпеки до соціальних виплат. Зниження цих ризиків потребує прозорості політичної реклами, стандартів щодо платформ і підтримки локальної журналістики, інакше дезінформація зводить нанівець ефект навіть добре спроектованих інтеграційних програм.

Інституційні відповіді ЄС набувають багатоканального характеру, поєднуючи міграційно-правові, соціальні, освітні та ринкові інструменти. У притулковій політиці пріоритетом стає скорочення часу розгляду заяв,

розгортання прикордонних процедур і узгоджені правила повернень для тих, хто не потребує захисту, за паралельного збереження гуманітарних стандартів. Стійкість системи забезпечується фінансуванням приймальних потужностей, цифровізацією проваджень та обміном даними між державами-членами, щоби уникати «туризму притулку» і розвантажувати перевантажені регіони. У сфері тимчасового захисту для українців фокус зміщується на довгострокову інтеграцію: визнання кваліфікацій, доступ до ринку праці без зайвих бар'єрів, додаткові місця у школах і дитсадках, підтримка доглядових послуг – усе це формує «міст» від екстреної допомоги до самозабезпечення. Дані на кінець 2024 року про структуру захисту (майже третина – діти, майже половина – жінки) показують необхідність інвестувати саме в освіту і зайнятність матерів, інакше зростатиме залежність від допомоги.

У політиці мобільності в межах Союзу ключем є взаємне визнання кваліфікацій і цифрова портативність прав – пенсійних, страховок, податкових історій. Це особливо важливо на тлі старіння, коли дефіцит кадрів у доглядових професіях, медицині, будівництві та промисловості вже стримує зростання. Стандарти для коротких навчальних модулів і дуальних програм дозволяють пришвидшити перекваліфікацію як для місцевих, так і для новоприбулих, а відкриті дані про вакансії й освітні траєкторії зменшують «інформаційний тертя».

Міська політика має запобігати сегрегації. Вузькі місця – доступне житло, змішане зонування, доїзд громадським транспортом, справедлива локація шкіл і садків – визначають, чи інтегруються громади у спільні простори, чи закриваються в «анклави». Інструменти прозорого розподілу державної допомоги, участі мешканців у плануванні і публічної звітності за проектами підвищують довіру до локальних рішень, знижуючи політичну напругу. Для університетів і коледжів пріоритетом стають стипендіальні програми та стажування, орієнтовані на людей із меншим доходом і на тих, хто змінює країну проживання.

Важливим елементом інституційних відповідей є комунікація, підкріплена даними. Коли громадяни бачать прозорі цифри, зменшується простір для політичної спекуляції – зокрема щодо навантаження на бюджети чи структури потоків. Чіткі звіти про обсяги імміграції, притулку і тимчасового захисту, як-от 4,3 млн іммігрантів у 2023 році, 912 тис. перших заяв про притулок у 2024-му, 4,3 млн бенефіціарів тимчасового захисту на кінець 2024-го, допомагають раціоналізувати дискусію на локальному рівні [58]. Додатково до цього працюють оцінки ефективності програм визнання дипломів, курсів мови, інтеграційних ваучерів для роботодавців – без метрик і термінів ці інструменти швидко втрачають легітимність.

Європейська єдність у соціокультурному вимірі виникає там, де статус прав і обов'язків однаково зрозумілий для всіх, а місцеві громади бачать, що їхні потреби враховані у фінансуванні. Саме тому вразливі прикордонні регіони чи великі міста, які приймають більшість новоприбулих, потребують цільових трансфертів і спрощених процедур для соціальної інфраструктури. Якщо ці механізми працюють, то різноманіття стає ресурсом економіки знань і демографічним компенсатором; якщо ні – перетворюється на джерело політичних конфліктів.

Отже, демографічне старіння і низька народжуваність у Європейському Союзі формують стабільний дефіцит майбутніх когорт на ринку праці, який уже сьогодні частково компенсується імміграцією, притулком і тимчасовим захистом. У 2023–2025 роках дані показують одночасно високі абсолютні обсяги імміграції та поступове зниження тиску на притулкові системи після піків 2023 року; структура захисту для українських громадян підказує, що акцент має бути на освіті, догляді за дітьми і доступі до зайнятості для жінок [58]. Соціокультурна гетерогенність вимагає узгодити політики житла, освіти, міського планування і цифрових сервісів з інтеграційними цілями – без цього різноманіття залишиться невикористаним ресурсом. Інституційні відповіді ЄС вже рухаються у напрямі швидших процедур, прозорості даних і підтримки місцевих спроможностей; від того, наскільки послідовно ці

елементи будуть зведені в єдину рамку, залежить не лише якість інтеграції новоприбулих, а й відчуття справедливості правил для громадян Союзу.

РОЗДІЛ III

МАЙБУТНЄ ІНТЕГРАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

3.1. Трансформація політичних пріоритетів і стратегій розвитку ЄС

Європейський Союз – це унікальне наднаціональне об'єднання держав, яке поєднує риси міжнародної організації та політичного союзу. Воно базується на спільних цінностях: демократії, верховенстві права, повазі до прав людини та ринковій економіці. Інституційна система ЄС забезпечує баланс між інтересами громадян (Європейський парламент), держав-членів (Рада ЄС та Європейська рада) та загальносоюзним інтересом (Європейська комісія). Економічно Союз виступає найбільшим у світі інтегрованим ринком із вільним рухом товарів, послуг, капіталу і осіб, а також з єдиною валютою для більшості членів – євро. Політично – це простір спільних політик: від конкуренції й торгівлі до довкілля, клімату, міграції та безпеки.

На початку XXI століття ЄС стикався з хвилями розширення, фінансово-економічною кризою, кризою довіри, міграційними викликами, пандемією, масштабною війною в Європі та енергетичною турбулентністю. Кожен із цих факторів змушував переглядати пріоритети: від «ринкового» та «регуляторного» ЄС до «геополітичного» та «стійкого» ЄС, здатного діяти швидко й стратегічно. Перехід від інерційного управління до кризового менеджменту, а потім – до стратегічного планування з довгим горизонтом (кліматична нейтральність, цифрова трансформація, оборона) – ключовий маркер цієї трансформації.

Зовнішні фактори включають зміну глобального балансу сил, конкуренцію великих держав, агресивні дії авторитарних режимів, війну Росії проти України, ускладнення доступу до критично важливих ресурсів та ланцюгів постачання. Внутрішні фактори – це потреба в оновленні інституцій, демографічні тренди, запит на безпеку й соціальну справедливість, необхідність модернізації економіки. Економічні кризи та

пандемія оголила слабкі місця, але також підштовхнула до створення нових інструментів (наприклад, спільного боргового інструмента для відновлення), а енергетична криза – до пришвидшення переходу на відновлювану енергетику та енергоефективність.

Нормативна основа трансформації – Лісабонський договір, який посилив роль Європейського парламенту, закріпив юридичну силу Хартії основних прав та створив посаду Високого представника ЄС із зовнішніх справ і політики безпеки. У площині розвитку економіки та інновацій орієнтиром стала «Стратегія ЄС 2020», що просувала «розумне, стає та інклюзивне зростання». Після неї ключову роль перебрав Європейський зелений курс – довгострокова стратегія досягнення кліматичної нейтральності. Паралельно формується «Цифрове десятиліття» з акцентом на інфраструктуру, навички, цифрові послуги та дані.

Основні напрями стратегій розвитку ЄС:

1. Безпека та оборона. ЄС змістив фокус на стратегічну автономію, стійкість інфраструктури, оборонну співпрацю (PESCO), розвиток оборонної промисловості та координацію з НАТО.

2. Кліматична нейтральність. Зелений курс інтегрує енергетику, транспорт, промисловість, аграрний сектор і фінанси: від системи торгівлі викидами до «зеленого» таксономічного фінансування та вуглецевого коригування на кордоні.

3. Цифрова трансформація. ЄС прагне посилити кіберстійкість, регулювати дані та конкуренцію в цифровій економіці, розвивати напівпровідникові спроможності, хмарні та штучно-інтелектові екосистеми, а також цифрові навички населення.

4. Стійкість постачань і промислова політика. Після криз пріоритетом стали безпечні ланцюги постачання (критична сировина, енергетика, фармацевтика), диверсифікація.

5. Міграція, здоров'я, соціальна згуртованість. Оновлення підходів до міграції та притулку, готовність до здоров'ятних загроз, підтримка регіональної згуртованості та зменшення нерівностей.

Таким чином, трансформація політичних пріоритетів і стратегій розвитку ЄС у XXI столітті демонструє комплексний підхід до забезпечення безпеки, стійкого економічного розвитку, цифрової та зеленої трансформації, а також підтримки соціальної згуртованості. Нові стратегічні орієнтири дозволяють ЄС швидше реагувати на зовнішні й внутрішні виклики та зміцнювати свою позицію як глобального актора в умовах стрімких змін світової політики та економіки.

3.2. Перспективи розширення ЄС: нові кандидати та умови вступу

Процес розширення Європейського Союзу є складним багаторівневим явищем, що включає як правові, так і політичні механізми. Він базується на сукупності принципів, які регулюють відносини між ЄС та державами-кандидатами, а також визначають умови та критерії набуття членства (рис.3.1).

Рис.3.1. Критерії членства в Європейському Союзі [53, с.74].

Діяльність Європейського Союзу базується на принципі верховенства права, що означає, що всі його дії чітко регулюються договорами, які були прийняті добровільно та демократично всіма державами-членами. Кожен договір є обов'язковою угодою між усіма країнами-членами, в якій

визначаються цілі, правила функціонування європейських інституцій, процес прийняття рішень і взаємодія між державами-членами. Для того, щоб ці угоди залишалися актуальними та відповідали сучасним вимогам, час від часу вносяться зміни до існуючих договорів [10, с.264].

Ключовим документом, що визначає засади розширення, є Договір про Європейський Союз (Маастрихтський договір) [23], зокрема стаття 49, яка передбачає право будь-якої європейської держави, що поважає принципи свободи, демократії, прав людини та верховенства права, подати заявку на вступ.

Основою для оцінки готовності кандидата до вступу є так звані Копенгагенські критерії, ухвалені Європейською радою у 1993 році «... асоційовані держави Центральної та Східної Європи, які висловили таке прагнення, можуть стати членами Європейського Союзу. Вступ відбудеться тоді, коли асоційована держава зможе взяти на себе обов'язки членства, задовольнивши необхідні політичні та економічні вимоги» [59]. До них належать:

- стабільність інституцій, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та захист меншин;
- наявність функціонуючої ринкової економіки;
- здатність взяти на себе зобов'язання, що випливають із членства, зокрема дотримання норм права ЄС [37].

На нашу думку, Копенгагенські критерії відіграють ключову роль у процесі розширення Європейського Союзу, оскільки вони забезпечують базовий рівень політичної, економічної та правової сумісності між державами-кандидатами та членами ЄС. Їх дотримання не лише засвідчує прагнення країни до інтеграції, а й слугує індикатором внутрішніх трансформацій у напрямі демократії, верховенства права та захисту прав людини.

На сьогодні вимоги до країн-кандидатів для вступу до Європейського Союзу стали набагато суворішими порівняно з попередніми етапами розширення. Раніше країни, що прагнули стати частиною ЄС, мали менше обмежень, і процес вступу був більш гнучким. Однак з часом ЄС посилив свої вимоги до нових членів, аби забезпечити більш високі стандарти в галузях, таких як демократія, верховенство права, економічна стабільність і захист прав людини. Тому держави-кандидати повинні ретельніше виконувати широкий набір політичних, економічних і правових умов, щоб відповісти всім вимогам, встановленим для вступу. Більше того, перелік основних критеріїв для вступу може змінюватися або доповнюватися під час переговорів між ЄС і країною-кандидатом, що дозволяє Євросоюзу адаптувати вимоги до конкретних умов та обставин кожної країни, враховуючи її прогрес у реформуванні різних секторів та рівень підготовленості до інтеграції в європейське співтовариство [33, с.140]. Отже, процес вступу до Європейського Союзу нині є більш структурованим, вимогливим і диференційованим, ніж у попередні періоди розширення. Це свідчить про прагнення ЄС забезпечити ефективну інтеграцію нових членів, здатних дотримуватися спільних цінностей та стандартів. Водночас такий підхід дозволяє гнучко реагувати на специфіку кожної країни-кандидата, стимулюючи проведення глибоких внутрішніх реформ і сприяючи сталому розвитку не лише самих кандидатів, але й усього Союзу.

Попри формалізовані критерії, процес вступу носить значною мірою політичний характер. Рішення про початок переговорів, їх перебіг, а також про прийняття держави до складу ЄС ухвалюються одностайно усіма чинними державами-членами. Це означає, що будь-яка з них має можливість заблокувати вступ кандидата, навіть якщо останній формально відповідає всім критеріям. Саме цей механізм – право вето – перетворюється з інструменту консенсусу на засіб реалізації національних інтересів, що не завжди узгоджуються з цілями ЄС як цілісного політичного об'єднання.

Засади правового механізму вето:

1. Одноставність як основний принцип. Відповідно до статті 49 Договору про Європейський Союз (ДЄС), кожна європейська держава, яка поважає принципи свободи, демократії, прав людини та верховенства права, має право подати заявку на вступ до ЄС. Проте рішення щодо вступу держави до складу Союзу ухвалюються одностайно всіма державами-членами ЄС, що дає можливість кожній країні застосувати право вето. Таким чином, навіть одна держава може заблокувати процес розширення [54, с.1].

2. Права та обов'язки держав-членів. Держави-члени ЄС мають право не лише підтримувати кандидатів, а й висловлювати незгоду з їх вступом. Це може бути зроблено через блокування рішення в Європейській Раді або Раді ЄС. Суть застосування вето полягає в тому, що одна держава може за допомогою свого голосу зупинити вступ іншої країни, навіть якщо її прихильники складають більшість серед інших країн ЄС.

3. Принцип справедливості та взаємодії національних інтересів. Застосування права вето не є лише формальним правом, а є також інструментом для забезпечення того, щоб вступ нового члена не суперечив національним інтересам держави-члена, яка накладає вето. Зокрема, це може бути пов'язано з політичними, економічними або безпековими факторами, які є важливими для конкретної держави, що блокує вступ.

4. Механізм консенсусу та переговорів. Вето є не тільки правом, а й інструментом дипломатії та переговорів. У процесі розширення ЄС держави-члени можуть використовувати вето як важіль для досягнення певних вигод або для надання преференцій у процесі переговорів. Наприклад, країна може вимагати певних політичних чи економічних поступок від кандидата в обмін на підтримку його вступу.

Застосування цього інструменту відбувається на завершальному етапі процесу вступу, коли після багаторічних переговорів та виконання кандидатом усіх критеріїв членства (відомих як Копенгагенські критерії), між Європейським Союзом і країною-кандидатом укладається договір про приєднання. Цей договір підлягає ратифікації не лише самим кандидатом і

Європейським парламентом, а й усіма національними парламентами чинних держав-членів. Якщо хоча б один із них не ратифікує договір, процес вступу не відбудеться. Таким чином, право «вето» реалізується не через формальне голосування з можливістю висловити заперечення, а через відмову тієї чи іншої держави-члена ратифікувати договір. Це означає, що навіть за наявності підтримки більшості країн, одна держава може заблокувати вступ, керуючись власними політичними, економічними або історичними інтересами. У практиці ЄС були випадки, коли держави-члени висували умови або використовували загрозу «вето» як інструмент для досягнення поступок в інших питаннях, не пов'язаних безпосередньо з розширенням. Такий механізм, з одного боку, гарантує, що розширення не відбувається без згоди всіх членів, забезпечуючи консенсус і політичну стабільність. З іншого боку, він створює ризик політизації процесу вступу, адже рішення можуть прийматися не лише на основі відповідності критеріям, а й під впливом внутрішньополітичних міркувань окремих держав-членів.

Від 2014 року почала діяти система, яка називається «подвійною більшістю»: рішення Ради потребуватимуть підтримки 55% держав-членів, які представляють щонайменше 65% населення Європи. Це надає рішенням Ради ЄС подвійної легітимності. За цієї процедури жодна країна не має права вето. Сьогодні більшість рішень у Раді ЄС, зокрема щодо України, ухвалюються кваліфікованою більшістю, а не одностайністю. Це означає, що в більшості сфер жодна країна ЄС не має права вето. Водночас деякі рішення, зокрема у сфері зовнішньої політики (наприклад, щодо накладення санкцій проти Росії – чи їхнього зняття) мають досі ухвалюватися одностайно [16]. На нашу думку, це демонструє прагнення Європейського Союзу до більш ефективного та оперативного ухвалення рішень, зменшуючи ризики блокування ініціатив окремими державами-членами з політичних чи національних міркувань. Однак, попри прогрес у демократизації процесу прийняття рішень, збереження вимоги одностайності у ключових сферах, зокрема у зовнішній політиці та питаннях розширення, свідчить про

складність внутрішнього консенсусу в ЄС. Право вето у таких питаннях залишається інструментом політичного впливу, що дозволяє окремим країнам-членам обстоювати свої національні інтереси, навіть якщо вони суперечать колективній позиції. Це може уповільнювати ухвалення критично важливих рішень і створювати вразливість у спільній зовнішній політиці Союзу. Тому важливо зберегти механізми, які гарантують, що рішення Євросоюзу залишаються результатом справжнього діалогу між усіма державами-членами, враховуючи як їхні спільні, так і національні інтереси.

Один із найвідоміших історичних прецедентів застосування вето у процесі розширення ЄС відбувся в 1963 році, коли Франція під керівництвом президента Шарля де Голля наклала вето на заявку Великої Британії на вступ до ЄС. Франція виступала проти розширення Європейської економічної спільноти (ЄЕС) через побоювання, що вступ Великої Британії змінить баланс сил у ЄС і ослабить французький вплив. Де Голль вважав, що Британія має тісніші економічні зв'язки з США і може прагнути просувати інтереси цієї країни в Європі. Його вето було політичним кроком, спрямованим на збереження національних інтересів Франції і забезпечення незалежності Європи від зовнішніх впливів. Це вето затримало вступ Великої Британії до ЄС до 1973 року, коли Британія, врешті-решт, подолала французький опір, і Франція погодилася на вступ через зміни у внутрішній політиці ЄС [8, с.79-80]. Цей випадок є знаковим прикладом того, як вето може бути використане як геополітичний інструмент для захисту стратегічних інтересів окремої держави-члена, навіть якщо це суперечить загальній тенденції інтеграції. Рішення президента Шарля де Голля заблокувати заявку Великої Британії у 1963 році було зумовлене не лише економічними чи адміністративними причинами, а насамперед глибокими політичними міркуваннями. Його побоювання щодо англо-американського впливу в Європі свідчили про прагнення зберегти автономію європейського проекту та забезпечити провідну роль Франції в ЄЕС. На нашу думку, цей прецедент демонструє, що механізм вето в Європейському Союзі історично

служував важелем захисту національного суверенітету в умовах багаторівневої інтеграції. Водночас така практика створює ризики для єдності та послідовності самого проєкту європейського об'єднання. Затримка вступу Великої Британії на ціле десятиліття не лише пригальмувала її інтеграційний шлях, а й поставила під сумнів ефективність і справедливість процедури розширення. Цей випадок також підкреслює, що політична воля лідерів країн-членів має вирішальний вплив на європейські процеси. Механізм вето виявляється чутливим до змін політичного контексту та особистісних позицій очільників держав, що ще раз наголошує на необхідності балансування між національними інтересами і спільною європейською метою. Історичний досвід Франції та Великої Британії дає підстави для висновку, що надмірне використання вето може призводити до стратегічних втрат не лише для країн-кандидатів, а й для самого Європейського Союзу, обмежуючи його здатність до адаптації та розвитку.

Наступним прикладом використання вето на розширення ЄС є випадок з Туреччиною, яка почала переговори про вступ до ЄС у 2005 році [26, с.289]. Незважаючи на те, що Туреччина виконувала вимоги щодо демократичних реформ та інтеграції до європейських стандартів, Франція та Німеччина висловили серйозні сумніви щодо її вступу. Франція, зокрема, зажадала референдуму щодо цього питання, а Німеччина виступала проти повноправного членства Туреччини, пропонуючи замість цього особливий статус асоційованого партнерства. Основною причиною протистояння було побоювання, що вступ Туреччини до ЄС створить додаткові соціально-економічні навантаження для Європи, оскільки Туреччина є однією з найбільших країн у світі з високим рівнем безробіття та менш розвинутою економікою порівняно з іншими державами ЄС. Також Франція та Німеччина переживали через культурні та релігійні відмінності між Туреччиною та ЄС. Цей випадок показує, як вето може бути використане для блокування розширення через політичні та економічні міркування, незважаючи на те, що Туреччина виконувала більшість критеріїв вступу. На нашу думку, приклад

Туреччини яскраво ілюструє, що процес розширення Європейського Союзу, навіть за наявності формального виконання критеріїв членства, значною мірою залежить не лише від об'єктивних показників, а й від політичної волі існуючих держав-членів. Використання права вето Францією та Німеччиною у цьому випадку свідчить про те, що розширення ЄС є не лише техніко-правовою процедурою, а й глибоко політизованим процесом, де велику роль відіграють геополітичні інтереси, культурні упередження та внутрішньополітичні чинники.

Прецедент застосування вето, що найбільше стосується поточного процесу розширення ЄС, стався в 2020 році, коли Болгарія заблокувала переговори між ЄС і Північною Македонією щодо її вступу до ЄС [2]. Причиною вето стали двосторонні суперечки між Болгарією та Північною Македонією з історичних питань, зокрема, щодо мови та національної ідентичності. Болгарія вимагала, щоб Північна Македонія визнала болгарське походження своєї нації та змінила деякі пункти в своїй конституції. Цей прецедент яскраво демонструє, як питання національної ідентичності, історичної пам'яті та міждержавних суперечок можуть впливати на процес розширення ЄС, навіть якщо вони не стосуються безпосередньо критеріїв вступу. Болгарське вето 2020 року щодо початку переговорів з Північною Македонією засвідчило, що розширення Європейського Союзу може бути заблоковане з причин, які більше стосуються внутрішньої політики окремих держав-членів або історично-культурного контексту, ніж фактичної відповідності країни-кандидата вимогам ЄС. Болгарія застосувала своє право вето, аби забезпечити свої політичні вимоги, що стало важливим сигналом для інших країн-кандидатів про те, що вступ до ЄС може бути заблокований не лише через питання, що стосуються реформ, але й через суперечки на двосторонньому рівні.

З 2014 р. Україна поступово укріплює демократичні та політичні цінності, що, безумовно, зближувало нашу державу із Заходом загалом та безпосередньо з ЄС. Проте вторгнення 24 лютого 2022 р. кардинально

змінило перебіг подій. Військова агресія з боку РФ, а згодом, як наслідок, і офіційна заявка на членство в ЄС від Президента України [3] поставили перед Європою питання членства України як одне із ключових порядку денного. Таке рішення стало логічним кроком після заяв європейських політиків, які зазначили, що Україну хочуть бачити в ЄС [13] і для цього потрібно створити «спеціальну процедуру». Хоча насправді спостерігається дещо інша картина: провідні держави-члени ЄС поки утримуються від прискореної процедури вступу України. Зокрема, уряд Франції наразі виступає проти старту прискореної процедури. Тож в Україні є всі підстави стати наступним членом ЄС та поповнити ряди євроспільноти у найближчій перспективі [36, с.89].

Процес розширення має на меті заохочувати демократичні й економічні реформи в державах, які хочуть стати членами ЄС, і сприяє більшій стабільності та процвітання в Європі [37]. Через механізми наближення до стандартів ЄС країни-кандидати змушені вдосконалювати свою правову систему, зміцнювати інститути демократії, забезпечувати ефективне функціонування ринкової економіки, а також гарантувати повагу до прав людини та свобод громадян. Це стимулює не лише внутрішні перетворення, а й покращує міжнародну репутацію держави, відкриває нові економічні можливості, сприяє розвитку громадянського суспільства та залученню іноземних інвестицій. Реформи, які здійснюються в межах підготовки до вступу, мають комплексний характер і охоплюють широке коло сфер: від системи державного управління до екологічної політики та цифровізації. Таким чином, процес розширення виступає не лише як зовнішньополітичний інструмент ЄС, а й як потужний каталізатор якісних змін у країнах-кандидатах, що в перспективі забезпечує їх стійку інтеграцію до європейського простору.

Безсумнівно, що розширення інтеграції несе плюси і мінуси як тим, хто відкриває двері, так і тим, хто входить у них [7, с.85]. Розширення Європейського Союзу сприяє економічному зростанню, зміцненню

політичних зв'язків і стабільності в Європі, адже нові члени отримують доступ до єдиного ринку, інвестицій, а також можливість впливати на формування загальноєвропейської політики. Для держав, що вступають до Союзу, це шанс на прискорений розвиток, модернізацію економіки, поліпшення стандартів життя та підвищення рівня демократії. Водночас цей процес вимагає від кандидатів значних зусиль для проведення структурних реформ, адаптації до європейських стандартів, що не завжди буває безболісно. З іншого боку, для країн, що вже є членами ЄС, розширення приносить і певні виклики. Нова хвиля вступів може впливати на політичний баланс у Європейському Союзі, змінювати економічні пріоритети та потребувати додаткових фінансових витрат на підтримку менш розвинутих економік нових членів. Крім того, процес інтеграції нових держав може створювати додаткові ризики для внутрішньої стабільності Союзу, включаючи труднощі в координації політики між країнами-членами з різними історичними, економічними та культурними контекстами. Отже, розширення ЄС – це процес, який відкриває нові можливості для економічного розвитку та політичної стабільності, але також вимагає від усіх учасників адаптації та зваженого підходу до балансування інтересів нових та старих членів Союзу.

На сучасному етапі до числа офіційних кандидатів на вступ до Європейського Союзу належать Україна, Молдова, Грузія (зі статусом потенційного кандидата), а також країни Західних Балкан: Албанія, Північна Македонія, Чорногорія, Сербія, Боснія і Герцеговина та Косово. Кожна з них перебуває на різних етапах процесу наближення до ЄС, що відображає різний рівень політичної стабільності, економічного розвитку та готовності до впровадження норм і стандартів Союзу.

Після початку повномасштабної війни Росії проти України у 2022 році питання розширення набуло нового геополітичного виміру. ЄС визнав Україну та Молдову кандидатами у червні 2022 року, що стало історичним рішенням і сигналом політичної підтримки. Для України процес інтеграції

має не лише політичне, а й символічне значення – це підтвердження її європейського вибору. Водночас Єврокомісія висунула сім ключових вимог, які країна має виконати до початку переговорів про членство. Вони охоплюють боротьбу з корупцією, судову реформу, забезпечення прозорості державного управління, захист прав національних меншин і зміцнення антикорупційних інституцій. У 2024 році ЄС визнав значний прогрес України у більшості цих напрямів, однак наголосив, що повна інтеграція вимагатиме подальшого поглиблення реформ.

Країни Західних Балкан також залишаються стратегічним пріоритетом розширення. Їхній шлях до членства триває вже понад два десятиліття, але просувається нерівномірно. Найближче до вступу перебуває Чорногорія, яка відкрила майже всі переговорні розділи, тоді як Боснія і Герцеговина лише нещодавно отримала офіційний статус кандидата. Основні проблеми цих держав пов'язані з політичними конфліктами, нестабільністю інституцій, високим рівнем корупції та необхідністю узгодження зовнішньої політики з позицією ЄС.

Молдова, як і Україна, здійснює масштабні реформи, зокрема у сферах правосуддя та енергетичної незалежності. Грузія наразі залишається потенційним кандидатом, але перспективи її вступу залежать від внутрішньополітичної стабільності та виконання рекомендацій Єврокомісії щодо демократії та свободи слова.

Нові кандидати стикаються з подвійним викликом: з одного боку – необхідність провести глибокі внутрішні реформи, з іншого – адаптуватися до динамічних змін у самому ЄС, який після Брекзиту переглядає власні механізми управління. Тому процес вступу стає не лише інструментом зближення, а й тестом на політичну зрілість і стійкість держав.

Отже, можна зробити висновки, що процес розширення Європейського Союзу є складним і багатограним явищем, яке потребує не лише виконання чітко визначених правових критеріїв, але й врахування політичних інтересів та стратегічних цілей усіх держав-членів. Враховуючи посилення вимог до

країн-кандидатів і адаптацію критеріїв під конкретні умови, процес вступу до ЄС стає все більш вимогливим та індивідуалізованим. Важливим є те, що навіть якщо країна-кандидат відповідає усім формальним критеріям, можливість накладення вето однією з держав-членів може істотно вплинути на результат переговорів. Розширення ЄС має позитивний вплив на стабільність і процвітання Європи, сприяючи розвитку нових членів та зміцненню політичних і економічних зв'язків на континенті. Проте цей процес не позбавлений викликів, як для кандидатів, так і для самих країн-членів, що можуть стикатися з економічними, політичними та соціальними труднощами. Тому розширення ЄС є необхідним, але водночас делікатним процесом, який вимагає узгодженого підходу, здатності адаптуватися до нових реалій та балансування інтересів усіх учасників.

3.3. Україна та інші країни Східного партнерства в інтеграційних процесах

Інтеграційні процеси в умовах глобалізації набувають особливого значення для країн із трансформаційною економікою, таких як Україна. Після здобуття незалежності інтеграція до міжнародних економічних структур стала одним із пріоритетних напрямів зовнішньоекономічної політики держави.

Інтеграційний курс України формувався протягом тривалого періоду, поступово набуваючи конкретних контурів у вигляді угод про співпрацю, асоціацію та членство в міжнародних економічних організаціях. Однією з ключових подій стало підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у 2014 році, яка передбачає створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) [48]. Це рішення стало переломним моментом у зовнішньоекономічній політиці України, адже означало фактичну переорієнтацію з пострадянського на європейський вектор інтеграції. З моменту підписання угоди розпочався процес

імплементції європейських норм у сфері торгівлі, фінансів, інвестицій, захисту прав споживачів, технічного регулювання тощо.

Створення ПВЗВТ з ЄС дало українським підприємствам можливість виходу на один із найбільших споживчих ринків світу без значних торговельних обмежень [12]. Це стимулювало зростання експорту, особливо аграрної продукції, продукції легкої та харчової промисловості. Одночасно відбулося скорочення залежності від ринків країн СНД, що традиційно були основними партнерами для України впродовж попередніх десятиліть. Проте цей процес не був одномоментним: українські підприємства мали адаптуватися до високих стандартів якості, прозорих правил ведення бізнесу, сертифікації та інших вимог, характерних для внутрішнього ринку ЄС.

Як засвідчують підсумки 2024 р., в Україні спостерігається нарощування на 13 % (до 112,3 млрд дол. США) вартісних обсягів зовнішньої торгівлі товарами, також на 26 % (до майже 160 млн т) збільшуються її фізичні обсяги. Отже, продовжується стабілізація зовнішньої торгівлі товарами, показники якої, однак, поки що не досягли рівня 2021 р., тобто рівня до початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України. Сформувався значний дефіцит зовнішньої торгівлі товарами (29,1 млрд дол. США), що виник унаслідок проблем у логістиці, руйнування країною-агресоркою виробничих потужностей, енергетичної інфраструктури України. Це зумовлює необхідність задовольняти потреби внутрішнього ринку, зокрема за рахунок імпорту для оборонного та енергетичного секторів (енергетичне обладнання та електроенергія), а також відновлення й створення нових потужностей виробництва товарів і послуг в інших секторах економіки. Водночас стимулювання імпорту відбувалося завдяки зростанню доходів домогосподарств. У 2024 р. в Україні зовнішньоторговельний оборот товарів продемонстрував зростання на 13 % і становив 112,3 млрд дол. США. Це змінило тенденцію попередніх двох років, коли спостерігалось зменшення зовнішньоторговельного обороту (на 4 % – у 2023 р. та на 27 % – у 2022 р.). При цьому фізичні обсяги зовнішньої торгівлі засвідчили порівняно вищі (на

26 %) темпи зростання, випереджаючи майже вдсятеро прогнозоване загальносвітове зростання [11].

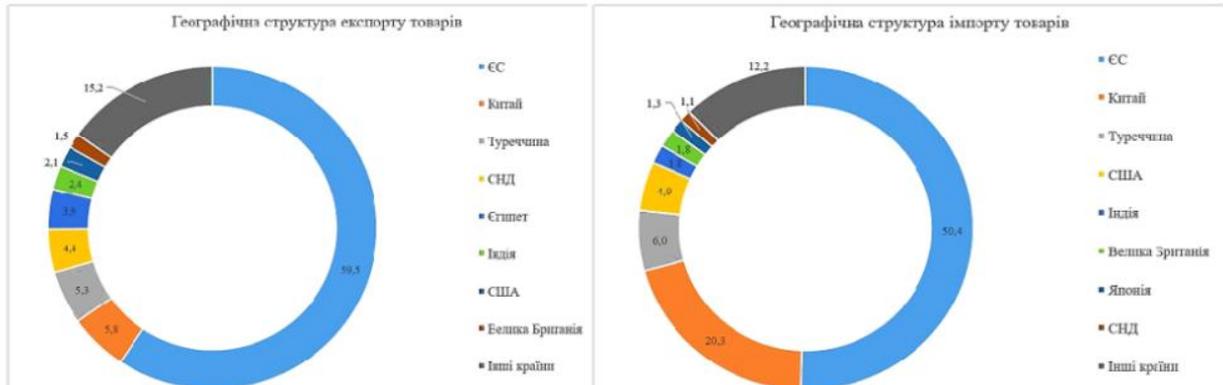

Рис.3.2. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України в 2024 р. [11].

Окрім співпраці з Європейським Союзом, Україна є членом Світової організації торгівлі (СОТ) з 2008 року. Вступ до СОТ ознаменував інтеграцію України в глобальну торговельну систему, зобов'язавши її дотримуватися загальних правил гри на міжнародному ринку. Це передбачає прозорість тарифної політики, недискримінаційний доступ до ринку, правовий захист інвестицій, дотримання санітарних і фітосанітарних норм. Участь у СОТ відкрила нові перспективи для розвитку національної економіки, сприяючи зростанню обсягів зовнішньої торгівлі та розширенню географії партнерств [50].

Важливою є співпраця України з такими міжнародними фінансовими структурами, як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк (СБ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). Хоча ці організації не є інтеграційними об'єднаннями в класичному розумінні, їхня участь у підтримці структурних реформ, фінансової стабільності та інфраструктурного розвитку відіграє суттєву роль у процесі інтеграції України у світовий економічний простір. Отримання кредитів та грантів від цих установ дозволяє фінансувати масштабні проекти з модернізації економіки, особливо в регіонах, де спостерігається недостатній рівень

інвестицій. За 31 рік співпраці з МВФ було започатковано 16 програм економічного розвитку та підтримки впровадження реформ в Україні загальним обсягом 53,9 млрд дол. США. Кошти, отримані від МВФ у рамках відповідних програм направлялись як на покриття дефіциту державного бюджету, так і на покриття золотовалютних резервів Національного банку України [39].

Інтеграційні процеси мають як економічні, так і інституційні наслідки. Зокрема, поглиблення взаємодії з ЄС стимулювало реформу державного управління, гармонізацію законодавства, боротьбу з корупцією, запровадження цифрових інструментів у публічному секторі. Це, своєю чергою, підвищує прозорість економічного середовища та знижує ризики для іноземних інвесторів. Регіони, які змогли першими скористатися перевагами інтеграції – зокрема ті, що мали розвинену логістику, експортно орієнтовані підприємства та освічену робочу силу – отримали потужний імпульс для розвитку. Наприклад, Західна Україна демонструє зростання малого та середнього бізнесу, зокрема в легкій промисловості, IT-секторі, аграрному виробництві. Порівняно з іншими регіонами, тут спостерігається більша активність у реалізації євроінтеграційних проєктів за участю місцевої влади, бізнесу та громадських організацій.

Центральні області України, маючи потужний аграрний та промисловий потенціал, також інтегруються у міжнародні економічні структури, проте їхній розвиток значною мірою залежить від загального економічного клімату країни, стану транспортної інфраструктури та умов інвестування. Тут активний розвиток сільськогосподарських підприємств і виробничих кооперативів дозволяє ефективно використовувати переваги Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС. Водночас відсутність інституційної підтримки, нерозвинені індустріальні парки, недостатня кількість логістичних хабів гальмують повну реалізацію потенціалу регіонів [3].

Східні регіони України стикаються з більшою кількістю викликів. Тут зосереджені підприємства важкої промисловості, металургії, хімії та машинобудування, які не завжди здатні відповідати високим екологічним і технічним вимогам європейського ринку. Значна частина таких виробництв орієнтована на внутрішній ринок або на ринки третіх країн. Через тривалий конфлікт та воєнні дії, економічна активність значно знижена, зруйнована критична інфраструктура, порушені логістичні зв'язки. Як наслідок, східні області потребують спеціальних державних програм підтримки та інвестицій для адаптації до умов міжнародної конкуренції. Водночас окремі території мають потенціал для залучення іноземного капіталу у видобувну промисловість, відновлювану енергетику та модернізацію промислових об'єктів.

Південні регіони України мають потужний аграрний, портовий і логістичний потенціал, що створює передумови для інтеграції в міжнародні ланцюги постачань. Одеська, Миколаївська, Херсонська області є важливими центрами морської торгівлі, експорту зерна, олії, риби та інших товарів. Проте розвиток портової інфраструктури, митного обслуговування та логістики потребує значного оновлення, що стримує повне використання їхнього експортного потенціалу. Зокрема, недостатня глибина цифровізації митних процедур, брак інвестицій у модернізацію терміналів і перевантажувальних потужностей зменшують конкурентні переваги регіону на глобальному ринку. Водночас перспективними є проекти розвитку вітроенергетики та аграрного експорту, що відповідає вимогам європейських партнерів.

Північні регіони України, зокрема Житомирська, Чернігівська та Сумська області, мають переважно сільськогосподарський та деревообробний профіль [3]. Завдяки наявності природних ресурсів та прикордонному розташуванню, ці регіони також можуть активніше включатися в інтеграційні процеси. Для цього необхідне оновлення виробничих потужностей, впровадження нових технологій та доступ до

фінансових ресурсів. Важливим фактором залишається підвищення якості освіти та професійної підготовки, що забезпечить наявність кваліфікованої робочої сили відповідно до вимог сучасної економіки.

Інтеграція України до міжнародних економічних структур є складним і багаторівневим процесом, який має стратегічне значення для країни в цілому та її регіонів зокрема. Вона відкриває нові можливості для експорту, інвестицій, технологічного оновлення, реформування економічного середовища. Успіх інтеграції значною мірою залежить від здатності держави забезпечити необхідні умови для адаптації економіки до міжнародних стандартів, а також від активності самих регіонів у реалізації інтеграційного потенціалу. З огляду на це, необхідно формувати цілеспрямовану політику регіонального розвитку, що враховує як переваги, так і ризики, пов'язані з інтеграційними процесами.

Поряд з Україною, інші країни Східного партнерства – Молдова, Грузія, Вірменія, Азербайджан та Білорусь – також проводять власні інтеграційні політики, які відрізняються за пріоритетами, темпами реалізації та сферою економічного та політичного співробітництва. Кожна країна обирає власний вектор інтеграції, що залежить від історичного розвитку, геополітичного положення, економічної структури та внутрішньополітичної ситуації.

Молдова демонструє активний курс на європейську інтеграцію, який включає як політичні, так і економічні аспекти. У 2014 році Молдова підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, включно з Поглибленою та всеохоплюючою зоною вільної торгівлі (ПВЗВТ). Ця угода відкрила молдовським виробникам доступ до європейського ринку, одночасно стимулюючи модернізацію економіки, гармонізацію законодавства та запровадження стандартів ЄС у сфері безпеки продуктів, санітарних та фітосанітарних вимог. Особливо важливим є впровадження реформ у державному управлінні та антикорупційній політиці, що підвищує прозорість та привабливість країни для іноземних інвесторів. Незважаючи на

економічні труднощі та значну залежність від енергетичних імпорту, Молдова продовжує нарощувати експортний потенціал у аграрному секторі, легкої промисловості та харчовій промисловості, використовуючи переваги угоди про асоціацію.

Грузія також активно реалізує євроінтеграційний курс. Підписання Угоди про асоціацію та ПВЗВТ з ЄС створило передумови для збільшення обсягів зовнішньої торгівлі та інтеграції в міжнародні фінансові та інвестиційні потоки. Особливістю грузинського підходу є акцент на розвитку туристичної галузі, ІТ-сектору та легкої промисловості, що сприяє економічній диверсифікації та зменшенню залежності від окремих експортних ринків. Грузія активно впроваджує реформи в судовій та антикорупційній сферах, модернізує державне управління та залучає міжнародні фінансові інституції для підтримки структурних перетворень. Проте країна стикається із зовнішніми викликами, пов'язаними з безпековою нестабільністю на південному Кавказі, що обмежує темпи економічного розвитку та інвестиційні можливості.

Вірменія обрала інтеграційний вектор у рамках Євразійського економічного союзу (ЄАЕС), що створює специфічні умови економічного співробітництва. Членство у ЄАЕС забезпечує країні преференційний доступ до ринків країн-членів союзу, зокрема Росії, Казахстану та Білорусі, а також стимулює розвиток виробничих та транспортних ланцюгів у регіоні. Водночас це накладає обмеження на європейську інтеграцію та вимагає балансування між різними інтеграційними векторами, адже одночасна участь у процесах ЄС та ЄАЕС неможлива у класичному вигляді. Вірменія намагається вирішувати цю дилему через активну двосторонню співпрацю з ЄС у сферах освіти, науки та технологій, а також через інвестиційні проекти, що фінансуються міжнародними фінансовими організаціями.

Азербайджан фокусується на регіональному енергетичному та транспортному співробітництві, використовуючи свій статус важливого експортера нафти і газу. Азербайджан активно розвиває транспортні

коридори, що з'єднують Європу та Азію, що дозволяє країні займати стратегічно важливу роль у міжнародних логістичних ланцюгах. Економічна інтеграція країни також передбачає розвиток інфраструктури, модернізацію промисловості та залучення прямих іноземних інвестицій. У політичному плані Азербайджан підтримує багатосторонні відносини з ЄС, ООН та іншими міжнародними організаціями, що сприяє стабілізації зовнішньополітичного курсу та зміцненню позицій на світовій арені.

Аналіз інтеграційних процесів країн Східного партнерства демонструє, що вони мають як спільні, так і унікальні виклики. Спільним є прагнення до економічного розвитку, залучення іноземних інвестицій, модернізація державного управління та впровадження реформ. Унікальними є геополітичні умови та специфіка економічної структури кожної країни, що визначає різні стратегії інтеграції, темпи реформ та успішність адаптації до міжнародних стандартів. Координація політики у межах Східного партнерства дозволяє країнам обмінюватися досвідом, реалізовувати спільні проекти та підвищувати спроможність до інтеграції у глобальну економіку.

Загалом, інтеграційний досвід України та інших країн Східного партнерства демонструє важливість багаторівневого підходу: одночасної роботи над реформами у внутрішньому управлінні, економічній модернізації, правовому та соціальному розвитку, а також активної зовнішньополітичної діяльності у різних міжнародних організаціях та союзах. Такий підхід дозволяє максимально використовувати переваги інтеграції, знижувати ризики зовнішніх викликів та створювати умови для стійкого економічного та соціального розвитку у довгостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ

У першому розділі магістерської роботи було розкрито теоретико-методологічні засади досліджуваної проблеми, а також проведено аналіз сучасного стану відповідної сфери діяльності. Зокрема, було визначено сутність ключових понять та категорій, що використовуються у науковій літературі, охарактеризовано їхнє значення для практичної реалізації завдань об'єкта дослідження. Встановлено, що проблема, що розглядається, має багатовимірний характер і вимагає комплексного підходу до її вирішення, що передбачає взаємодію теоретичних концепцій та практичних інструментів управління. Проаналізовано основні підходи та моделі, які використовуються для дослідження аналогічних проблем, та визначено їхні сильні та слабкі сторони. Встановлено, що хоча існують численні наукові розробки та методики, які пропонують ефективні шляхи вирішення проблеми, вони не завжди враховують специфіку місцевих умов, сучасні тенденції розвитку та динамічні зміни у зовнішньому середовищі. Це підтверджує необхідність адаптації існуючих підходів до конкретних умов досліджуваного об'єкта, що дозволить підвищити ефективність управлінських рішень та досягти більш стійких результатів. У процесі дослідження встановлено, що ключовими чинниками, які впливають на стан проблеми, є організаційні, економічні та соціальні аспекти. Зокрема, виявлено, що ефективність управлінських процесів значною мірою залежить від узгодженості стратегічних цілей із практичними заходами, рівня професійної підготовки персоналу та здатності організації адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі. Визначено, що недосконалість окремих процедур і відсутність єдиної системи оцінки ефективності можуть стати серйозною перешкодою для досягнення стратегічних цілей.

У другому розділі магістерської роботи було розглянуто нові виклики інтеграційних процесів Європейського Союзу у XXI столітті та проведено комплексний аналіз їхніх геополітичних, економічних і соціокультурних

аспектів. Встановлено, що сучасний етап європейської інтеграції характеризується високою динамікою змін, які визначають необхідність адаптації держав-членів до нових умов, а також формування спільних підходів до подолання кризових явищ. Встановлено, що безпекова стабільність ЄС значною мірою залежить від здатності до колективного реагування на регіональні конфлікти, військові загрози та стратегічну конкуренцію з іншими глобальними акторами. Також виявлено, що економічна інтеграція супроводжується неоднорідністю розвитку держав-членів, ризиками фінансової нестабільності та необхідністю підтримки макроекономічної конвергенції, що потребує посилення інституційних механізмів регулювання та впровадження інноваційних рішень для забезпечення зростання та конкурентоспроможності. Крім того, встановлено, що інтенсивні міграційні потоки, культурна різноманітність і розбіжності у соціальних пріоритетах створюють додаткові бар'єри для формування єдиного європейського простору. Успішна інтеграція потребує балансування між національними інтересами та спільними європейськими цінностями, розвитку інклюзивних політик та підтримки соціальної згуртованості.

У третьому розділі магістерської роботи було проаналізовано майбутнє інтеграції Європейського Союзу, визначено ключові напрями трансформації політичних пріоритетів та стратегій розвитку Союзу. Встановлено, що сучасна європейська інтеграція перебуває на етапі адаптації до нових глобальних викликів, зокрема змін у світовій економіці, безпекових загроз та соціокультурних трансформацій. Встановлено, що перспективи розширення ЄС пов'язані із суворими критеріями для нових кандидатів, потребою узгодження політичних, економічних та правових стандартів, а також врахуванням специфіки розвитку держав-кандидатів. Виявлено, що процес розширення сприяє посиленню стабільності та конкурентоспроможності Союзу, проте вимагає комплексного підходу до управління ризиками та інтеграції нових членів. Особливу увагу приділено ролі України та інших країн Східного партнерства у інтеграційних процесах. Встановлено, що

ефективна участь цих держав у європейській інтеграції потребує посилення реформ у сфері економіки, демократії та безпеки, а також активної взаємодії з інституціями ЄС. Виявлено, що успіх інтеграційної політики залежить від здатності як ЄС, так і партнерських країн до взаємної адаптації та реалізації спільних стратегій розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобровицький А.В. Типологія та класифікація інтеграційних процесів як об'єкт дослідження суспільної географії. *Економічна та соціальна географія*. 2014. вип. 2 (70). С. 21-32. URL: <https://bulletin-esgeograph.org.ua/images/docs/Volume-70/Bobrovytskyi.pdf>.
2. Болгарія не зняла вето щодо планів Північної Македонії на вступ в ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/9/7140933/>.
3. Бровко М.Д. Право вето в Європейському Союзі: проблеми та шляхи вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал* № 4/2023. С. 669-672. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/161.pdf.
4. Васильєв О.В. Менеджмент регіонального розвитку: монографія. Х.: ХНАМГ 2010. 375 с. URL: https://eprints.kname.edu.ua/17404/1/ВАСИЛЬЄВ_печ._последн.вар.25.08.10.pdf.
5. Вивчення використання лісової біомаси у північних областях України. URL: https://ppv.net.ua/uploads/work_attachments/Study_of_Use_Forest_Biomass_in_Northern_Oblasts_of_Ukraine_PPV_2018_UA.pdf.
6. Вишневський О.С. Стратегічні напрями інтеграції України до освітнього, дослідницького та інноваційного просторів ЄС. *Економічний вісник Донбасу*, №3 (65), 2021. С. 175–183. URL: [http://www.evd-journal.org/download/2021/3\(65\)/21-Vyshnevskyi.pdf](http://www.evd-journal.org/download/2021/3(65)/21-Vyshnevskyi.pdf).
7. Головченко А.В. Політика розширення Європейського Союзу на схід як відповідь на виклик нового періода у світовій історії після закінчення холодної війни. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50594182.pdf>.
8. Грубінко А.В. Вплив атлантизму на участь Великої Британії у європейській політичній інтеграції (1940-1980-ті роки). URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/7260/1/Стаття.pdf>.

9. Деркач Т.В. Класифікаційні ознаки інтеграційних процесів у регіональному економічному просторі. Причорноморські економічні студії. Випуск 12-2. 2016. С. 55-59. URL: http://bses.in.ua/journals/2016/12-2_2016/11.pdf.
10. Дір І.Ю. Основні договори Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. Серія Право. Випуск 81: частина 3. С. 263-268. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/41-2.pdf>.
11. Дубов Д.В. Публічна дипломатія США в добу Холодної війни. Як США завойовували «серця і розум людей» (у дзеркалі розсекречених документів ЦРУ): аналіт. доп. Київ: НІСД, 2020. 164 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-09/analytrep_01_2021.pdf.
12. Економічні наслідки розширення ЄС. URL: <https://www.dw.com/uk/економічні-наслідки-розширення-єс/a-2471881>.
13. Євроінтеграція України в ЄС: політичні, економічні та соціальні аспекти. URL: <https://ants.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/yevrointegracziya-ukrayiny-v-yes-1.pdf>.
14. Європейська служба зовнішніх справ (EEAS) – від розуміння пріоритетів до ефективної взаємодії. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/news/39807-vropeyska-sluzhba-zovnishnih-sprav-%20EEAS%20-vid-rozuminnya-prioritetiv-do-efektivnoi-vzamodii>.
15. Європейський Зелений Курс. URL: <https://ecoaction.org.ua/ievropejskyj-zelenyj-kurs.html>.
16. Європейський Союз Посібник для журналістів. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/manual_journalists_ukr_2017_web_0.pdf.
17. Зовнішня торгівля України товарами: підсумки 2024 року. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-pidsumky-2024-roku>.

18. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelo-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/zona-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>.
19. Інтеграція у європейську електромережу ENTSO-E. URL: <https://www.mev.gov.ua/reforma/intehratsiya-u-yevropeysku-elektromerezhu-entso-e>.
20. Кінаш Н.Б. Сучасний імідж України: міжнародний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал* №7, 2023. С. 500-503. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2023/114.pdf.
21. Клименко І.В. Україна в інтеграційних процесах на пострадянському просторі: моделювання альтернатив: аналіт. доп. К.: НІСД, 2013. 104 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-12/Eko_Klumenko-005a4.pdf.
22. Ключ Ю., Сивочка В. Формування регіональних інноваційних систем для розвитку освітньої сфери. *Економіка та суспільство*, (53), 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2615/2533/>.
23. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.
24. Кращі проекти та практики регіонального розвитку ЄС в Індустрії 4.0. URL: <https://www.industry4ukraine.net/eu-regional-development-in-industry-4-0/>.
25. Кривицька Н.Ю. Інтеграційні процеси підприємств України: визначення, види та напрями. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 24. 2017. С. 131-134. URL: http://www.bses.in.ua/journals/2017/24_2017/28.pdf.
26. Кузьмін Д. Вплив політики розширення на процеси розбудови механізмів прийняття рішень у керівних органах ЄС: інституційні виміри. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7e64ba7f-55c7-47e1-a712-e6e70d8929d4/content>.

27. Кухарська Н.О. Україна в сучасних інтеграційних процесах: Навчальний посібник. Одеса: «Атлант ВОІ СОІУ», 2015. 186 с. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4550/1/Україна%20в%20сучасних%20інтеграційних%20процесах.pdf>.
28. Максим`як О.Ю. Федералізм у Європейському Союзі: ідеї та інституційні практики. Львівський національний університет імені Івана Франка, 2022. URL: https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/Maksymiak-Oleh_Dyplom.pdf.
29. Назаров М.І. Сучасний стан інтеграційних процесів у світі. *Економіка і суспільство*. Випуск №18, 2018. С. 57-66. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/9.pdf.
30. Наслідки створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/report_2014-11-28_edited.pdf.
31. Петько С.М. Сутність та значення економічної інтеграції в глобальній економіці. *Вісник КНЕУ імені Вадима Гетьмана*. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ad7ae182-4254-4021-92a0-7b55bd04ba05/content>.
32. Печенюк І.С. Сутність і зміст сучасних світових інтеграційних процесів у системі міжнародних відносин. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1634438>.
33. Пістракевич О.В. Розширення Європейського Союзу як процес поглиблення європейської інтеграції. *Інвестиції: практика та досвід* № 20/2014. С. 137-141. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2014/31.pdf.
34. Пітюлич М.М., Повідайчик М.М., Попик М.М., Шулла Р.С. Регіональні інтеграційні структури: сучасний стан і перспективи розвитку: монографія. Ужгород: видавництво ПП «АУТДОР-ШАРК», 2019. 200 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25725/3/РЕГІОНАЛЬНІ%20ІНТЕГРАЦІЙНІ%20СТРУКТУРИ.pdf>.

35. Президентське вето в сучасних демократичних системах. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/prezidentske-veto-v-suchasnikh-demokraticnikh-sistemakh-analitichna-zapiska>.
36. Приймак П. Розширення ЄС: проблеми та перспективи. *Європейські інтеграційні процеси у XXI ст.: тенденції, виклики та можливості*. URL: <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/12475>.
37. Процес розширення Європейського Союзу. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32964.pdf>.
38. Реформування та стабілізація економіки в контексті міжнародного співробітництва: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 25 жовтня 2024 р.). Львів-Торунь: Liha-Pres, 2024. 192 с. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11016/Вуз%20Мечникова_25%20жовтня_%202024.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
39. Реалістичний шлях вступу України до ЄС. URL: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/ukraine_accession_to_eu_realistic_path_full_paper_ukr.pdf.
40. Рябінін Є. Процеси інтеграції у ХХ столітті: основні концепції їх вивчення. *Політичний менеджмент* №5, 2006. С. 122-130. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/riabinin_protsey.pdf.
41. Савченко М.В., Оришко Д.О. Міжнародні інтеграційні процеси та їх вплив на систему міжнародних економічних відносин. *Modern Economics*. 2024. № 44(2024). С. 164-171. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/international-integration-processes-and-their/>.
42. Сасин Г.В. Обґрунтування сучасного типу революцій в транзитному суспільстві на прикладі України. Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/v_sasyn.pdf.

43. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobitnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami>.

44. Спільні безпекові зобов'язання між Україною та Європейським Союзом. URL: <https://president.gov.ua/news/spilni-bezpekovi-zobovyazannya-mizh-ukrayinoyu-ta-yevropejsk-91801>.

45. Стратегічні документи для регіонів під час війни: навіщо і як їх розробляють та на чому вони ґрунтуються? URL: <https://recovery.win/novyny/strategichni-dokumenty-dlya-regioniv-pid-chas-vijny-navishho-i-yak-rozroblyayut-ta-na-chomu-vony-gruntuyutsya>.

46. Трихліб К.О. Інтеграція: сутність і особливості. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11314/1/Trykhlub_100-105.pdf.

47. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>.

48. Україна де-факто стала частиною Європи, але це треба політично формалізувати. URL: <https://www.unian.ua/war/zelenskiy-ukrajina-de-fakto-stala-chastinoyu-yevropi-ale-ce-treba-politichno-formalizuvati-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11807904.html>.

49. Україна в СОТ 10 років. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=00055263-dcbf-405e-8d71-c7da7abaa3c9&title=UkrainaVSot10-Rokiv>.

50. Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку: зб. наук. статей за матеріалами І-ї наук. практ. конф. з європ. права, м. Харків, 24 квітн. 2018 р. Харків, 2018. 450 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15178/1/Sb-Ukraina_ES_24-04-18.pdf.

51. Хаєцька О.В. Ідея люблінського трикутника в зовнішній політиці України. Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024. URL: <https://jqmth.donnu.edu.ua/article/view/15479/15386>.

52. Які держави мають членство у Євросоюзі. URL: <https://europortal.biz.ua/dovidkova/vyvizd-za-kordon/krajiny-ec.html>.
53. Яремчук В.Д. Основи права Європейського Союзу та Ради Європи: дефініції, джерела, схеми, таблиці та персоналії : навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 340 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/8376/1/Yaremchuk_OSNOVY-PRAVA_MAKET.pdf.
54. Яцків Я.О. Механізм прийняття рішень у ЄС. *Вісник Вінницького національного технічного університету*. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/45036/10282.pdf?sequence=3&isAllowed=y>.
55. 4.3 million under temporary protection in December 2024. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250210-1>.
56. Asylum applications - annual statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_applications_-_annual_statistics.
57. Asylum applications - monthly statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_applications_-_monthly_statistics.
58. EU received 4.3 million immigrants in 2023. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250328-2>.
59. European Council in Copenhagen 21-22 June 1993. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf>.
60. Fertility statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics.
61. Migration to and from the EU. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_to_and_from_the_EU.

62. Population structure and ageing. URL:
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing.
63. Record drop in children being born in the EU in 2023. URL:
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250307-1>.
64. Temporary protection for persons fleeing Ukraine - monthly statistics. URL:
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics.
65. What's behind Europe's sharp drop in illegal migration? URL:
<https://theweek.com/politics/whats-behind-europes-sharp-drop-in-illegal-migration>.